

PREKLUZJA PROCESOWA W PRAKTYCE SĄDÓW GOSPODARCZYCH

I. WPROWADZENIE

Przedmiotem niniejszego opracowania, podjętego w ramach prac badawczych Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, jest zagadnienie funkcjonowania instytucji prekluzji procesowej (art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c.) w praktyce orzeczniczej sądów gospodarczych. W ramach przeprowadzonej analizy badaniu poddano 147 spraw gospodarczych, w tym 102 sprawy rozpoznane w sądach rejonowych oraz 45 spraw rozpoznanych w sądach okręgowych jako sądach I instancji. Badaniem objęto sprawy z dwóch przedziałów czasowych — sprawy wszczęte w latach 2001–2003 oraz sprawy, które wpłynęły do sądów w latach 2006–2007. Tak określony zakres badań umożliwił analizę zarówno spraw prowadzonych w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych w pierwszym okresie funkcjonowania prekluzji procesowej, jak i spraw rozpoznawanych w tym postępowaniu w okresie późniejszym. Pozwoliło to na poczynienie pewnych obserwacji co do przemian zachodzących w sposobie funkcjonowania tej instytucji w praktyce sądów gospodarczych. Ponadto przeprowadzona analiza objęła również sprawy wszczęte już po wejściu w życie ustawy z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹, modyfikującej instytucję prekluzji procesowej w sprawach gospodarczych. Stosunkowo nieznaczna próba badawcza w tym zakresie, z uwagi na krótki okres, który upłynął od wejścia w życie tych regulacji do czasu podjęcia niniejszych badań, nie daje obecnie podstaw do szerszej i bardziej kompleksowej oceny wprowadzonych zmian. Umożliwia natomiast sformułowanie wstępnych uwag co do praktycznych skutków nowelizacji wprowadzonej z dniem 20 marca 2007 r.

¹Dz.U. Nr 235, poz. 1699.

Badania aktowe objęły sprawy gospodarcze z 15 okręgów sądowych: białostockiego, bydgoskiego, gdańskiego, gliwickiego, katowickiego, koszalińskiego, krakowskiego, lubelskiego, łódzkiego, płockiego, poznańskiego, szczecińskiego, toruńskiego, warszawskiego, wrocławskiego. Zgodnie z przyjętym założeniem analiza dotyczyła spraw zarejestrowanych w repertorium „GC” — sprawy procesowe, które nie zostały zakończone prawomocnie na etapie wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym lub nakazowym. Dobór poszczególnych spraw „GC” z wybranych okręgów miał charakter losowy. Celem opracowania było bowiem uzyskanie możliwie pełnego obrazu postępowań w sprawach gospodarczych, bez zawężania badań do wybranych kategorii spraw. W efekcie zakresem analizy objęte zostały zarówno sprawy rozpoznawane w „zwykłym” postępowaniu procesowym, z odmiennosciami wynikającymi ze szczególnych regulacji przewidzianych w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, jak i sprawy, w których został wydany nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, a także sprawy prowadzone w postępowaniu nakazowym oraz w postępowaniu uproszczonym.

II. MODEL PREKLUZJI PROCESOWEJ — STAN PRAWNY I KIERUNKI ZMIAN

1. PREKLUZJA PROCESOWA W KODEKSIE POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

System prekluzji, obok systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego, stanowi środek realizacji zasady skupienia czy też koncentracji materiału procesowego. Jego istota polega na określeniu przez ustawę terminu, do którego możliwe jest gromadzenie materiału procesowego (faktycznego i dowodowego) w sprawie. Po upływie określonego terminu zgłaszanie twierdzeń faktycznych, zarzutów i dowodów na ich poparcie jest niedopuszczalne — spóźnione fakty, zarzuty i dowody, jako podlegające prekluzji, nie są przez sąd uwzględniane. Skutek w postaci wykluczenia następuje z mocy ustawy. Klasyczny model prekluzji wspiera przy tym zasada ewentualności, zgodnie z którą strona ma obowiązek powołać w określonym terminie wszelkie możliwe do przedstawienia fakty, zarzuty oraz dowody, i to nawet w sposób ewentualny, a więc

na wypadek nieuwzględnienia innych, powołanych w pierwszej kolejności².

Zasadniczą funkcją systemu prekluzji jest usprawnienie i przyspieszenie toku procesu poprzez wymuszenie realizacji zasady koncentracji materiału procesowego. Zasada koncentracji materiału procesowego stanowi jedną z naczelnych zasad polskiego procesu cywilnego. Zgodnie art. 6 k.p.c. sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. System prekluzji dowodowej wpływa również w istotny sposób na wzmocnienie w procesie cywilnym zasad kontrydiktoryjności i dyspozycyjności stron. W sposób oczywisty wymusza na stronach inicjatywę dowodową i aktywność procesową w celu wykazania wszystkich istotnych okoliczności i faktów. Strona bierna i spóźniona ryzykuje przegranie procesu mimo istnienia jej roszczenia materialnoprawnego.

W pierwotnej wersji Kodeksu postępowania cywilnego zasada prekluzji procesowej była realizowana jedynie w niewielkim stopniu. Pewne jej elementy można było dostrzec przede wszystkim w treści norm przewidujących obowiązek zgłoszenia na określonym etapie postępowania niektórych zarzutów formalnych (art. 25 § 2, art. 78 § 1, art. 162, art. 202, art. 1105 k.p.c.). Normą na tym tle wyjątkową był art. 843 § 3 k.p.c., który w odniesieniu do powództwa przeciwegzekucyjnego nakładał na powoda obowiązek przytoczenia w pozwie wszystkich zarzutów, jakie w tym czasie mógł zgłosić, pod rygorem utraty prawa korzystania z nich w dalszym postępowaniu.

Wprowadzenie systemu prekluzji dowodowej do Kodeksu postępowania cywilnego nastąpiło z dniem 1 lipca 2000 r. na mocy ustawy z 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądo-

²Zob. m.in. E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958, s. 30 i n.; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2005, s. 59; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 66; K. Weitz, *Miedzy systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji — ewolucja regulacji prawa polskiego*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin–Niechorze 28–30.9.2007 r.*, pod red. H. Doleckiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2009, s. 75.

wych i egzekucji³. Nowelizacja ta nadała nowe brzmienie art. 479¹² oraz art. 479¹⁴ k.p.c. Zgodnie z normą wprowadzoną w art. 479¹² § 1 k.p.c. powód został zobowiązany do podania w pozwie wszystkich twierdzeń oraz dowodów na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku postępowania. Analogiczny obowiązek na pozwanego nałożył art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., nakazując w odpowiedzi na pozew zawrzeć wszystkie twierdzenia, zarzuty oraz dowody na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku postępowania.

Wprowadzona zasada prekluzji ulegała przy tym istotnemu złagodzeniu — zarówno powód, jak i pozwany mogli wykazać, że powołanie w pozwie (odpowiedzi na pozew) wszystkich twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie nie było możliwe albo potrzeba ich powołania powstała później. W takim przypadku uprawnienie do ich późniejszego powołania nie wygasło. Prekluzja dowodowa odnosiła się również do sprzeciwu od wyroku zaocznego zgłoszonego w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Artykuł 479¹⁸ § 3 k.p.c. nakazywał w tym przypadku stosować odpowiednio art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.

Poza postępowaniem odrębnym w sprawach gospodarczych nowela z 24 maja 2000 r. wprowadziła system prekluzji również w postępowaniu nakazowym oraz w postępowaniu uproszczonym. Zgodnie z art. 495 § 3 k.p.c. okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe niezgłoszone w pozwie albo w piśmie zawierającym zarzuty od nakazu zapłaty mogą być rozpoznawane jedynie wtedy, gdy strona wykaże, że nie mogła z nich skorzystać wcześniej lub gdy potrzeba ich powołania wynikła później. Ponadto powód może powołać nowe fakty i dowody w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu pisma pozwanego zawierającego zarzuty. Podobnie art. 505⁵ § 1 k.p.c. stanowi, że okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe niezgłoszone w pozwie, odpowiedzi na pozew albo na pierwszym posiedzeniu przeznaczonym na rozprawę lub w sprzeciwie od wyroku zaocznego mogą być rozpoznawane tylko wtedy, gdy strona wykaże, że nie mogła ich powołać wcześniej lub gdy potrzeba ich powołania wynikła później. Analogicznie jak w postępowaniu nakazowym, powód może przytoczyć nowe okoliczności faktyczne i wnioski dowodowe nie później niż w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu pisma pozwanego zawierającego okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe (art. 505⁵ § 2 k.p.c.).

³Dz.U. Nr 48, poz. 554.

Ustawa z 24 maja 2000 r. wprowadziła również ogólną regułę wymuszającą realizację zasady koncentracji materiału dowodowego, znajdującą zastosowanie w postępowaniu zwykłym. Przepis art. 207 § 3 k.p.c. upoważnił przewodniczącego do zobowiązania strony reprezentowanej przez adwokata lub radcę prawnego (obecnie również przez rzecznika patentowego lub radcę Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa⁴), aby w wyznaczonym terminie złożyła pismo przygotowawcze, w którym powołane zostaną wszystkie twierdzenia, zarzuty i dowody pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania.

W doktrynie sporny jest charakter tej normy. Część autorów uznaje ją za przejaw zasady władzy dyskrejonalnej sędziego⁵, podczas gdy inni widzą w niej kolejny przykład prekluzji procesowej⁶. Wydaje się, że w istocie instytucja przewidziana w art. 207 § 3 k.p.c. w znacznym stopniu realizuje zasadę dyskrejonalności sędziowskiej. Norma z art. 207 § 3 k.p.c. umożliwia sędziemu (przewodniczącemu posiedzenia) przymuszenie stron, reprezentowanych przez profesjonalnych pełnomocników, do skupienia materiału dowodowego. Zarówno samo zastosowanie tego instrumentu procesowego, etap procesu, na którym koncentracja materiału procesowego powinna nastąpić, jak i termin udzielony w tym zakresie stronom zostały pozostawione — odmiennie niż w przypadku prekluzji ustawowej — uznaniu sędziego. Tym samym o czasowych granicach gromadzenia materiału dowodowego w danej sprawie decyduje sąd. Ponadto zakreślony na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. stronie lub stronom termin do powołania wszystkich twierdzeń, zarzutów i dowodów ma charakter terminu sądowego (art. 164 k.p.c.). Zgodnie więc z art. 166 k.p.c. termin ten może być z ważnej przyczyny przedłużony

⁴Rozszerzenie zakresu podmiotowego normy zawartej w art. 207 § 3 k.p.c. nastąpiło w wyniku kolejnych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego dokonanych ustawą z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804) oraz ustawą z 8 lipca 2005 r. o Prokuraturze Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. Nr 169, poz. 1417).

⁵H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10, s. 49. Tak również SN w wyrokach z 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/06, OSP 2008, nr 1, poz. 8 oraz z 23 października 2007 r., III CSK 108/07, LEX nr 358857.

⁶W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 59; T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10, s. 21; M.A. Quoos, *Ograniczenia dotyczące powoływania twierdzeń, zarzutów i dowodów na gruncie systemu prekluzji w procesie cywilnym* (cz. 2), „Palestra” 2007, nr 1–2, s. 44; T. Szanciło, *Prekluzja w postępowaniu gospodarczym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 6, s. 13.

lub skrócony decyzją przewodniczącego. W efekcie należy uznać, że norma z art. 207 § 3 k.p.c. ma charakter normy kompetencyjnej — nadaje sędziemu uprawnienie do nałożenia na strony określonych obowiązków procesowych oraz przewiduje sankcję procesową, która może być przez sąd zastosowana w przypadku uchybienia tym obowiązkom. Natomiast bezpośrednim adresatem reguły prekluzyjnej zawartej w tym przepisie jest strona zobowiązana przez sąd, nie zaś sąd rozpoznający sprawę.

Ważne modyfikacje w zakresie systemu prekluzyjnego obowiązującego w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych przyniosła ustawa z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁷. Celem dokonanych zmian było przede wszystkim ujednolicenie zasad prekluzji w odniesieniu do procesów toczących się według reguł obowiązujących w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Stąd wprowadzenie przepisu art. 479^{14a} k.p.c., który reguły prekluzyjne odnoszące się do odpowiedzi na pozew nakazał stosować odpowiednio również w przypadku wniesienia zarzutów w postępowaniach upominawczym i nakazowym. Z tych względów również, aby reguły prekluzyjne postępowania gospodarczego znalazły zastosowanie w sprawach gospodarczych rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym, uchylono art. 505¹⁴ § 2 k.p.c., który wprost wyłączał stosowanie tych reguł w postępowaniu uproszczonym w sprawach gospodarczych. Z tymi zmianami zostało skorelowane wprowadzenie ogólnej reguły kolizyjnej, zgodnie z którą w sprawach rozpoznawanych według przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych przepisy odnoszące się do innych postępowań odrębnych stosuje się wtedy, gdy nie pozostają w sprzeczności z przepisami o postępowaniu w sprawach gospodarczych (art. 479^{1a} k.p.c.). Ustawa z 16 listopada 2006 r. wprowadziła również rozwiązanie ograniczające możliwość powoływania przez strony w późniejszym terminie nowych twierdzeń, zarzutów i dowodów. W świetle dokonanych zmian w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. nowy materiał procesowy może zostać powołany najpóźniej w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym powołanie go stało się możliwe lub wynikała potrzeba jego powołania. W końcu reguły prekluzji dowodowej zostały rozciągnięte także na dowód z przesłuchania stron (art. 479^{14b} k.p.c.), co wydaje się jednak pozostawać w pewnej kolizji z subsydiarnym charakterem tego środka

⁷Dz.U. Nr 235, poz. 1699.

dowodowego. Zarazem przepis ten wyłączył możliwość dopuszczenia dowodu z przesłuchania stron z urzędu.

Obecny kształt systemu prekluzji nie może być rozważany w oderwaniu od innych obowiązujących zasad kodeksowych, w szczególności zmian, jakie w tym zakresie nastąpiły od 1996 r. na skutek kolejnych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, w szczególności dwóch nowel z 2004 r. — lipcowej⁸ i grudniowej⁹. Zmiany te skutkowały odejściem w procesie cywilnym od zasady tzw. prawdy obiektywnej, której nie należy utożsamiać z nadal obowiązującą zasadą prawdy materialnej¹⁰, na rzecz modelu kontradyktoryjnego, opartego na wolnej woli i autonomii stron w zakresie stosunków prywatnoprawnych. Nie oznacza to jednak oparcia polskiego procesu cywilnego na zasadzie prawdy formalnej. W efekcie między zasadą prawdy materialnej oraz zasadą kontradyktoryjności i dyspozycyjności występują oczywiste napięcia. Jednym z istotnych przejawów tak określonego konfliktu wskazanych zasad procesowych jest zagadnienie prekluzji procesowej (dowodowej) w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu gospodarczym.

2. INSTYTUCJA PREKLUZJI W ORZECZNICTWIE SĄDU NAJWYŻSZEGO

Decydującą rolę w kształtowaniu instytucji prekluzji procesowej w praktyce orzeczniczej mają judykaty Sądu Najwyższego (SN). Powyższe wynika zarówno z dużego autorytetu, którym cieszy się najwyższa instancja sądowa w naszym kraju, jak i z pewnego oportunizmu procesowego cechującego orzecznictwo sądów powszechnych. Uzasadnia to nieco szersze przedstawienie dorobku SN, w szczególności wskazanie zasadniczych kierunków zmian, jakie nastąpiły w tym zakresie w ciągu ostatnich lat.

Problematyka prekluzji dowodowej stosunkowo późno pojawiła się w orzecznictwie SN. Pierwsze publikowane orzeczenie dotyczące zagad-

⁸Ustawa z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804).

⁹Ustawa z 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy — Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98).

¹⁰Zob. m.in. A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem 7–9 X 2005 r.*, Kraków 2006, s. 368 i n.; H. Pietrzkowski, *Prawo do rzetelnego procesu...*, s. 40, a także m.in. uchwała SN z 17 lutego 2004 r., III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77; wyrok SN z 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/06, OSP 2008, nr 1, poz. 8.

nień zawartych w art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c. pochodzi dopiero z 2004 r., a więc po blisko czterech latach od wprowadzenia do postępowania gospodarczego prekluzji procesowej. Okoliczność ta, co potwierdzają wyniki przeprowadzonych badań empirycznych, wskazuje, że w początkowym okresie obowiązywania tych regulacji były one stosowane przez sądy gospodarcze dość oględnie.

Początkowo SN w sposób stosunkowo restryktywny i ścisły odczytywał dyrektywy wynikające z przepisów art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Jak wskazano w uchwale z 17 lutego 2004 r.¹¹, treść przepisu art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.: „jest jasna i oczywista, a użyte przez prawodawcę sformułowania wyraźnie wskazują, że w sytuacji opisanej w hipotezie tego przepisu pozwany bezwarunkowo traci uprawnienia do powoływania twierdzeń i zarzutów oraz dowodów na ich poparcie w dalszym toku postępowania, jeżeli nie zgłosił ich w odpowiedzi na pozew, chyba że wykaże, iż ich powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe, albo że potrzeba powołania wynikała później”. W efekcie spóźnione twierdzenia stron, jako sprekludowane, zostają przez sąd pominięte, spóźnione zaś zarzuty i dowody oddalone. Norma z art. 217 k.p.c., pozwalająca stronom aż do zamknięcia rozprawy przytaczać okoliczności faktyczne i dowody na uzasadnienie swych wniosków lub dla odparcia wniosków i twierdzeń strony przeciwnej, zostaje w tym zakresie wyłączona. Jak podkreślił SN, reguły wynikające z zasad prekluzji odnoszą się do wszystkich bez wyjątku spóźnionych twierdzeń, zarzutów i dowodów, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. SN wskazał również, że system prekluzji procesowej nie może być uznany za instrument ograniczający możliwość dojścia w procesie do prawdy materialnej oraz prawa stron do obrony.

Rygoryzm tej instytucji uzasadniony jest istotą i celami procesu sądowego. Ustanawianie terminów, stawianie wymagań formalnych, dyscyplinowanie stron oraz organów procesowych należy do istoty postępowania jurysdykcyjnego i stanowi jego immanentną cechę. W szczególności odnosi się to do postępowania gospodarczego toczonego między przedsiębiorcami, którzy powinni wykazywać się należyłą dbałością o swoje interesy i którzy mają zazwyczaj możliwość zapewnienia sobie profesjonalnej obsługi prawnej.

Poglądy zawarte w uchwale z 17 lutego 2004 r. znalazły potwierdzenie i akceptację w kolejnych orzeczeniach SN. Powołując się na powyższą

¹¹ III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77.

uchwałę, poszczególne składy orzekające wskazywały, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych powód (pozwany) traci prawo powoływania twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie, niepowołanych w pozwie (odpowiedzi na pozew), bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Podkreślano przy tym, że uzasadnieniem dla restryktywnej wykładni norm dotyczących prekluzji dowodowej w postępowaniu gospodarczym jest kwalifikacja podmiotowa stron tego postępowania — występowanie profesjonalistów prowadzących działalność gospodarczą, których obciąża podwyższony miernik należytej staranności w działaniu; wymóg ten obejmuje również toczony w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej spory sądowe¹².

Warto w tym miejscu przywołać także pogląd SN wyrażony w wyroku z 24 lutego 2006 r.¹³, w którym podkreślono, że wprowadzie decyzja co do przyjęcia i rozpoznania spóźnionych twierdzeń o faktach, a także spóźnionych wniosków dowodowych została pozostawiona sądowi, to jednak w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. zostały wyraźnie zakreślone ramy dyskrecjonalnej władzy sędziego. Możliwość taka została przewidziana w przypadkach, kiedy strona nie mogła przedstawić wcześniej wszystkich twierdzeń lub dowodów albo potrzeba ich przedstawienia powstała później. Nie stanowi natomiast podstawy takiej decyzji sądu istotne znaczenie danych twierdzeń i dowodów dla rozstrzygnięcia sprawy. Przepisy art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., adresowane do stron postępowania, nakładają jednocześnie na sąd obowiązek pominięcia spóźnionych twierdzeń, czyli traktowanie ich tak, jakby nie zostały zgłoszone, oraz oddalenie spóźnionych wniosków dowodowych.

Reguły prekluzji dowodowej, jak podnosił SN, nie ograniczają się tylko do samego pozwu i odpowiedzi na pozew, ale odnoszą się do całego postępowania w sprawach gospodarczych¹⁴. W efekcie jako spóźnione, a tym samym sprekludowane, należy traktować również te twierdzenia, zarzuty i wnioski dowodowe, których potrzeba powołania powstała wprowadzie później, jednakże nie zostały one przez stronę powołane niezwłocznie. Warto wskazać w kontekście tych orzeczeń, że problem ten

¹²Tak m.in. wyroki SN: z 16 lipca 2004 r., I CK 41/04, OSNC 2005, nr 7–8, poz. 136; z 19 stycznia 2005 r., I CK 410/04, OSNC 2006, nr 1, poz. 7; z 21 kwietnia 2005 r., III CZP 541/04, niepubl.; z 8 lipca 2005 r., II CK 770/04, LEX nr 359475; z 6 kwietnia 2006 r., IV CSK 182/05, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 9, s. 457.

¹³II CSK 143/05, LEX nr 180201.

¹⁴Wyroki SN z 8 lipca 2005 r., II CK 770/04 oraz z 24 lutego 2006 r., III CKS 143/05 — wskazane w przypisach 12 i 13.

został obecnie wyraźnie uregulowany. Nowela do Kodeksu postępowania cywilnego z 16 listopada 2006 r. wprowadziła ogólną regułę, zgodnie z którą nowy materiał procesowy w sprawie gospodarczej może zostać powołany przez strony najpóźniej w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym powołanie stało się możliwe lub wynikła taka potrzeba.

Zasady prekluzji dowodowej obowiązujące w sprawach gospodarczych zostały również rozciągnięte na powództwo wzajemne. W uchwale z 4 czerwca 2004 r.¹⁵ SN wskazał, że w postępowaniu gospodarczym powództwo wzajemne może być wytoczone zgodnie z terminem określonym w art. 204 § 1 k.p.c., jednakże nie może być skutecznie oparte na twierdzeniach, zarzutach i dowodach, które uległy prekluzji na podstawie art. 479¹⁴ § 2 k.p.c.

Konsekwentnie powyższe reguły prekluzyjne przekładają się na tok postępowania apelacyjnego. SN wskazał, że rygory prekluzji procesowej wyprzedzają regułę prawa nowości zawartą w art. 381 k.p.c. Sąd odwoławczy, rozpatrując kwestię, czy dopuścić nowe fakty i dowody, niepowołane w sądzie pierwszej instancji, musi respektować skutki działania art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Innymi słowy, zasada dyskrecjonalności sędziowskiej określona w art. 381 k.p.c. dotyczy jedynie tych faktów i dowodów, które nie uległy prekluzji w pierwszej instancji¹⁶. Dowody przeprowadzone z naruszeniem określonych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. reguł prekluzyjnych nie mogą więc stanowić podstawy ustaleń faktycznych niezbędnych do oceny przez sąd drugiej instancji zarzutów apelacji, a w konsekwencji zasadności rozpoznawanego roszczenia. Przepisy dotyczące prekluzji procesowej mają charakter norm kognitywnych, ich naruszenie zaś przez sąd odwoławczy może mieć istotny wpływ na wynik sprawy i tym samym stanowić skuteczny zarzut kasacyjny¹⁷.

Przedstawione wyżej poglądy prawne w ostatnich latach uległy istotnej modyfikacji. Analiza aktualnego orzecznictwa SN wykazuje wyraźną tendencję do łagodzenia i ograniczania rygorów ustawowej prekluzji procesowej poprzez odwołanie się do dyskrecjonalnej władzy sędziego

¹⁵ III CZP 28/04, OSNC 2005, nr 4, poz. 63.

¹⁶ Uchwała z 17 czerwca 2005 r., III CZP 25/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 63. Tak również wyroki SN: z 22 lutego 2006 r., III CSK 128/05, niepubl.; z 23 marca 2006 r., IV CSK 123/05, OSP 2007, nr 4, poz. 48; z 6 kwietnia 2006 r., IV CSK 182/05, LEX nr 177305; z 12 maja 2006 r., V CSK 41/06, LEX nr 200869; z 8 września 2006 r., II CSK 86/06, niepubl.; z 14 grudnia 2006 r., I CSK 312/06, LEX nr 233057.

¹⁷ Wyrok z 25 stycznia 2007 r., V CSK 420/06, LEX nr 277307.

jako zasady nadrzędnej. Instrumentem wykorzystanym w tym przypadku jest głównie instytucja dowodu z urzędu.

Jak podkreślił SN w wyroku z 22 lutego 2006 r.¹⁸, mimo wielokrotnych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawodawca nie zdecydował się na uchylenie bądź ograniczenie zasady przewidzianej w zdaniu drugim art. 232 k.p.c. Sąd nadal może w każdej sprawie dopuścić dowód niewskazany przez strony. Co najwyżej pewne ograniczenie w tym zakresie może być wywiedzione z pominięcia w obecnie obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego instytucji dochodzenia. W efekcie, podobnie jak na gruncie procedury cywilnej z 1930 r. (art. 244 k.p.c. w brzmieniu według tekstu jednolitego z 1932 r.¹⁹), sąd może dopuścić z urzędu tylko taki dowód, o którym powziął wiadomość z oświadczeń stron lub z akt sprawy. Stanowiąca podstawę tej regulacji dyskrejonalna władza sędziego nie powinna być w drodze wykładni zwiężana lub w inny sposób ograniczana. W szczególności nie może jej ograniczać wzgląd na szybkość i sprawność postępowania. Nie stanowi takiego ograniczenia również instytucja prekluzji materiału procesowego. Skutki prekluzji nie mają bowiem charakteru bezwzględnego, gdyż dotyczą tylko konkretnej strony i tylko konkretnych dowodów. Oznacza to, że dowód sprekludowany dla strony może być dopuszczony przez sąd z urzędu. Przy czym, jak dodał SN, w takim przypadku sąd orzekający, aby nie narazić się na zarzut naruszenia przepisów o prekluzji dowodowej, powinien wskazać, że podstawą dopuszczenia dowodu jest art. 232 zd. drugie k.p.c.

Problematyka możliwości dopuszczenia dowodu z urzędu jako instrumentu realizującego zasadę prawdy materialnej, stanowiącego zarazem przejaw dyskrejonalnej władzy sędziowskiej, w kontekście ustawowych reguł prekluzji dowodowej została podjęta w orzeczeniu z 4 stycznia 2007 r.²⁰. W wyroku tym SN podkreślił, że przyjęty współcześnie model postępowania kontradyktoryjnego nie wyłącza działań sądu podjętych w celu dojścia do prawdy materialnej. Nie jest więc wyłączone dopuszczenie przez sąd z urzędu dowodu, który nie może być powołany przez stronę na podstawie art. 479¹² § 1 k.p.c. Jak wskazał SN — adresatem reguł prekluzji dowodowej są strony, nie jest nim zaś sąd

¹⁸ III CK 341/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 174.

¹⁹ Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934.

²⁰ V CSK 377/06, OSP 2008, nr 1, poz. 8.

rozpoznający sprawę²¹. Zarazem podkreślono, że korzystanie przez sąd z przyznanej mu w świetle art. 232 zd. drugie k.p.c. dyskrecjonalnej władzy w zakresie dopuszczenia dowodu powinno być szczególnie rozważne i podejmowane z umiarem, tak aby sąd nie narażał się na zarzut naruszenia prawa drugiej strony do bezstronnego sądu oraz naruszenia zasady równego traktowania stron.

Należy także wskazać twierdzenia zawarte w uzasadnieniu wyroku z 5 grudnia 2007 r.²², w którym SN, dopuszczając odstępstwa od stosowania reguł prekluzji w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, powołał się bezpośrednio na zasadę prawdy materialnej jako zasadę nadrzędną, stwierdzając, że przepisy o prekluzji dowodowej nie mogą być stosowane w sposób zbyt formalistyczny kosztem możliwości merytorycznie prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. Teza ta została zaaprobowana również w orzeczeniu z 10 lipca 2008 r.²³. W tym samym nurcie mieści się pogląd wyrażony w orzeczeniu z 14 grudnia 2006 r.²⁴, w którym SN podkreślił, że art. 479¹² k.p.c. ogranicza prawa procesowe stron, wpływając na możliwość udowodnienia przez powoda dochodzonego roszczenia, a tym samym uzyskania wyroku sądowego realizującego przysługujące mu materialne prawo podmiotowe. W efekcie przepis ten, jako wyjątek od ogólnej zasady wyrażonej w art. 217 § 1 k.p.c., powinien być interpretowany w sposób ścisły.

Obecna tendencja do osłabiania rygorów systemu prekluzji dowodowej jest widoczna również w zmianie stanowiska SN co do wykładni przepisów art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c. w zakresie, w jakim przewidują one możliwość późniejszego powołania nowych twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie.

W przywoływanej już uchwale z 17 lutego 2004 r.²⁵ SN wyraźnie podkreślił, że do rygorów systemu prekluzyjnego należy również wymaganie, aby — w określonym terminie — strony podały wszystkie znane im fakty, dowody i zarzuty, choćby nawet w formie ewentualnej, tylko na wypadek, gdyby twierdzenia zaprezentowane w pierwszej kolejności okazały się nieskuteczne lub nie zostały uwzględnione

²¹ Tak również w wyroku z 23 października 2007 r., III CSK 108/07, LEX nr 358857.

²² I CSK 295/07, LEX nr 382064.

²³ III CSK 65/08, LEX nr 448045.

²⁴ I CSK 322/06, LEX nr 359483.

²⁵ III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77.

przez sąd²⁶. Pogląd ten został podtrzymany w późniejszych orzeczeniach SN. Akcentowano, że zakres obowiązków nałożonych na powoda przez normę z art. 479¹² § 1 k.p.c. jest w istocie niezależny od tego, jakie stanowisko zajmie pozwany w odpowiedzi na pozew, w tym — jakim twierdzeniom będzie zaprzeczał. Do rygorów systemu prekluzyjnego należą bowiem wszystkie twierdzenia oraz dowody na ich poparcie, na których powód opiera swoje roszczenie²⁷. Podobnie we wcześniejszym orzeczeniu z 19 stycznia 2005 r.²⁸ wywieziono, że niewskazanie w pozwie twierdzeń lub dowodów uzasadniających legitymację procesową powoda skutkuje w świetle regulacji zawartej w art. 479¹² § 1 k.p.c., w razie zarzutu podniesionego w tym zakresie przez pozwanego, nie-
możnością zwalczania tego zarzutu okolicznościami, które nie zostały powołane w pozwie.

Zmianę powyższego stanowiska można dostrzec w późniejszych orzeczeniach. Już w kilku wyrokach wydanych w 2006 r. SN uznał, że zastrzeżenie zawarte w końcowej części przepisu art. 479¹² k.p.c., wskazujące na prawo powołania dowodów na dalszym etapie postępowania, jeżeli potrzeba powołania tych dowodów wynika później, wyłącza w istocie restryktywną wykładnię zasady ewentualności.

Znamienny jest w tym zakresie pogląd wyrażony w uzasadnieniu wyroku SN z 14 grudnia 2006 r.²⁹, w którym wprost wskazano, że strona nie ma obowiązku zgłaszania dowodów ewentualnych, a tym samym antycypowania stanowiska sądu w zakresie dowodów uprzednio zgłoszonych oraz zarzutów podniesionych przez drugą stronę, potrzeba zaś zgłoszenia nowego dowodu może powstać wtedy, gdy sąd lub przeciwnik procesowy zakwestionują moc dowodową środków dowodowych zgłoszonych przez powoda do wykazania określonego faktu. Tym samym usprawiedliwiony, w świetle wyłączeń ustawowych prekluzji przewidzianych w art. 479¹² § 2 zd. pierwsze *in fine* k.p.c., jest wniosek powoda o powołanie dowodu z opinii biegłego w celu wykazania wysokości poniesionej szkody w przypadku, gdy dowody zgłoszone na tę okoliczność w pozwie zostały przez pozwanego zakwestionowane. Pogląd ten został powtórzony i potwierdzony w przy-

²⁶Tak również: uchwała SN z 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 63.

²⁷Wyrok z 24 lutego 2006 r., II CSK 143/05, LEX nr 180201.

²⁸I CK 410/04, OSNC 2006, nr 1, poz. 7.

²⁹I CSK 310/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 171.

wołanym już wyroku z 10 lipca 2008 r.³⁰ oraz wyroku z 18 kwietnia 2008 r.³¹.

Podobne stanowisko SN zawarł w uzasadnieniach wyroków z 12 maja 2006 r.³² oraz z 4 października 2006 r.³³. W tym pierwszym Sąd wskazał, że prekluzja dowodowa odnosi się przede wszystkim do twierdzeń i dowodów dotyczących bezpośrednio zgłoszonego w pozwie roszczenia, nie obejmuje zaś twierdzeń i dowodów, które mogłyby być przedstawione przy hipotetycznym przyjęciu możliwego sposobu obrony pozwanego. Z tych względów zgłoszony przez pozwanego w sprzeciwie od nakazu zapłaty zarzut potrącenia wierzytelności będącej przedmiotem powództwa z wierzytelnością z tytułu kar umownych otwierał powodowi termin do zgłoszenia zarzutów odnoszących się do wysokości naliczonej przez pozwanego kary umownej.

Z kolei w wyroku z 15 listopada 2006 r.³⁴ SN podniósł, że realizacja zasady koncentracji materiału dowodowego w postępowaniu gospodarczym nie może iść tak daleko, aby na strony nakładać „obowiązek przewidzenia wszystkich możliwych wariantów przebiegu sprawy i na tę ewentualność sformułować w pozwie lub w odpowiedzi na pozew wszystkie twierdzenia, wnioski i zarzuty, które mogłyby mieć zastosowanie jedynie w prawdopodobnym jej przebiegu. Taki wymóg byłby nieracjonalny i odczytanie takiej jego treści z art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c. jest nieuzasadnione. W przepisach art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c. chodzi bowiem o potrzebę powołania dowodów, która mimo starannego prowadzenia sprawy przez strony może pojawić się w toku dynamicznie przebiegającego procesu później niż w pozwie czy, odpowiednio, w odpowiedzi na pozew”³⁵.

W efekcie, jak wskazano w wyroku z 21 lutego 2008 r.³⁶, twierdzenia i dowody będące adekwatną reakcją na sposób obrony przyjęty przez stronę pozwaną w zasadzie nie mogą być uznane za spóźnione w rozumieniu art. 479¹² § 1 k.p.c. W końcu wskazać należy na pogląd wynikający z wyroku z 14 grudnia 2006 r.³⁷, zgodnie z którym ustawodawca, przewi-

³⁰ III CSK 65/08, LEX nr 448045.

³¹ II CSK 667/07, LEX nr 398415.

³² V CSK 55/06, LEX nr 200875.

³³ II CSK 229/06, LEX nr 337525.

³⁴ V CSK 243/06, LEX nr 358789.

³⁵ Podobnie: SN w wyroku z 21 lutego 2007 r., I CSK 446/06, LEX nr 253393.

³⁶ III CSK 292/07, niepubl.

³⁷ I CSK 322/06, LEX nr 359483.

dując potrzebę późniejszego powołania dowodów w samej treści norm zawartych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., nie potraktował prekluzji dowodowej jako zasady bezwzględnej.

Na zakończenie warto podnieść, że obserwowana w orzecznictwie SN ewolucja wykładni reguł prekluzji w kierunku ich uelastycznienia i osłabienia wynikających z nich rygorów procesowych znalazła wyraźną akceptację w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26 lutego 2008 r.³⁸. W orzeczeniu tym Trybunał, uznając zgodność instytucji prekluzji dowodowej w postępowaniu gospodarczym (art. 479¹² § 1 k.p.c.) z konstytucyjnym prawem do sądu i rzetelnie ukształtowanej procedury sądowej (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), w szerokim zakresie odwołał się do nowszego orzecznictwa SN, w którym akcentuje się wagę dyskrecjonalnej władzy sędziego przeważającej nad regułami prekluzji dowodowej i przełamującej wynikający z nich rygoryzm. Zdaniem Trybunału przyjęta w orzecznictwie SN wykładnia reguł prekluzyjnych umożliwia w każdej sprawie ważenie dwóch wartości: potrzeby zabezpieczenia praw stron procesu oraz zasady sprawności (szybkości) postępowania cywilnego. W efekcie sąd w konkretnej sprawie, mocą przyznanej mu władzy dyskrecjonalnej, dokonując balansu wskazanych wartości, podejmuje decyzję o zastosowaniu lub niezastosowaniu konsekwencji wynikających z uchybienia przez stronę terminom przewidzianym w art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c.

III. STOSOWANIE PREKLUZJI PROCESOWEJ W ORZECZNICTWIE SĄDÓW GOSPODARCZYCH

1. ZMIANY W ZAKRESIE STOSOWANIA INSTRUMENTÓW PREKLUZyjnych W LATACH 2001–2007

Jak zostało to już wskazane we wprowadzeniu, przeprowadzone badania empiryczne objęły sprawy z dwóch okresów. Pierwszą grupę stanowiły sprawy, które wpłynęły do sądów w latach 2001–2003, drugą kategorię zaś sprawy, które zostały wszczęte w latach 2006–2007. Ten stan rzeczy pozwolił na poczynienie pewnych obserwacji co do zmian w zakresie stosowania instrumentów prekluzji dowodowej przez sądy powszechne w latach 2001–2007.

³⁸ SK 89/06, OTK-A 2008, nr 1, poz. 7.

W pierwszym okresie obowiązywania reguł prekluzyjnych, wprowadzonych do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych od 1 lipca 2000 r., sądy dość ostrożnie stosowały rygory przewidziane w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Reguły prekluzji procesowej, przewidziane przez ustawodawcę w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, konsekwentnie były stosowane w sprawach **nr 10, 22, 23, 28, 37, 46**. Zwraca uwagę dość duża liczba spraw, w których sądy uwzględniały zarówno twierdzenia i zarzuty stron zgłoszone już po wpłynięciu pozwu i odpowiedzi na pozew, jak i przeprowadzały dowody zawnioskowane na dalszych etapach postępowania, przy czym rzadko decyzje sądowe w tym zakresie były uzasadniane, zarówno w samym postanowieniu o dopuszczeniu dowodu, jak i przede wszystkim w uzasadnieniu rozstrzygnięcia końcowego. Okoliczność ta w sposób istotny utrudnia ocenę postępowania sądu pod kątem zachowania reguł prekluzyjnych. Należy wskazać, że w żadnej z analizowanych spraw z lat 2001–2003 sąd nie wskazał bądź w sentencji postanowienia dopuszczającego dowód, bądź w uzasadnieniu orzeczenia kończącego sprawę w instancji, że dalsze dowody w sprawie, po upływie terminów prekluzyjnych, zostały przeprowadzone z urzędu na podstawie art. 232 zd. drugie k.p.c.

Na przykład w sprawie **nr 39** (czas trwania postępowania: 2 lata i 7 miesięcy), w której powód domagał się naprawienia szkody z tytułu nienależycie wykonanej naprawy samochodu, dowód z opinii biegłego z zakresu mechaniki samochodowej — bez wątpienia istotny zarówno dla oceny zasadności, jak i wysokości dochodzonego roszczenia — został dopuszczony przez sąd na wniosek powoda złożony na pierwszej rozprawie, przy czym wniosek ten zgłoszono na rozprawie w dniu 17 września 2002 r., sąd zaś rozpoznał go dopiero na posiedzeniu niejawnym w dniu 18 grudnia 2002 r., po przeprowadzeniu dwóch kolejnych rozpraw. Ponadto sąd uwzględnił w tej sprawie żądanie powoda w przedmiocie zasądzenia kosztów wynajmu samochodu zastępczego, mimo że wysokość roszczenia w tym zakresie powód wykazał dopiero w kolejnym piśmie procesowym.

Z kolei w sprawie **nr 35** (czas trwania postępowania rok i 7 miesięcy) sąd dopuścił dowód z dokumentów złożonych przez powoda już po wniesieniu pozwu, mimo podniesionego przez pozwanego zarzutu, że jest to dowód spóźniony. W uzasadnieniu wydanego w tej sprawie wyroku sąd argumentował, że dowód ten (na okoliczność wysokości udzielonych upustów cenowych) został przez powoda zgłoszony wprawdzie

już po upływie terminu przewidzianego w art. 479¹² § 1 k.p.c., jednakże jego przeprowadzenie miało na celu wykazanie twierdzeń zawartych już w pozwie. Ponadto, jak podniósł sąd, pozwany w odpowiedzi na pozew nie kwestionował samego faktu udzielenia upustów cenowych. Trudno uznać te wywody za przekonujące. Sam fakt, że spóźniony dowód został powołany przez powoda na okoliczności przytoczone w pozwie, wydaje się raczej wskazywać, iż potrzeba powołania tego dowodu istniała już w chwili wytoczenia powództwa. Brak przy tym jakichkolwiek okoliczności, które wskazywałyby, że na wcześniejszym etapie postępowania przeprowadzenie tego dowodu nie było możliwe. W końcu okoliczność, że pozwany nie kwestionował samego faktu udzielenia upustów, nie pozostaje w żadnym logicznym związku z potrzebą późniejszego dopuszczenia dowodu co do wysokości udzielonych upustów.

Inny przykład naruszenia reguły prekluzji procesowej jest widoczny w sprawie **nr 50** (czas trwania postępowania: 2 lata i 9 miesięcy). W sprawie tej wszystkie zarzuty podnoszone przez pozwanego, które skutkowały prowadzeniem postępowania dowodowego, zostały zgłoszone już po wniesieniu odpowiedzi na pozew. Najpierw pozwany podniósł, że podpis pełnomocnika pozwanego na dokumencie stanowiącym źródło roszczenia w tej sprawie został podrobiony. Sąd na tę okoliczność dopuścił dowód z opinii biegłego z zakresu badań pisma porównawczego. Po ustaleniu autentyczności kwestionowanego podpisu pozwany podniósł zarzut, że podpis ten złożony został *in blanco*, przed powstaniem treści dokumentu. Sąd dopuścił dowód z opinii biegłych z zakresu kryminalistyki celem wyjaśnienia tej okoliczności. Wydaje się, że działania sądu podejmowane w tej sprawie pozostają w sprzeczności z zasadą ewentualności, ujmowaną nawet w sposób bardzo elastyczny.

Drugą cechą charakterystyczną wynikającą z analizy spraw z lat 2001–2003 jest tendencja sądów do modyfikowania ustawowych reguł zawartych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. za pomocą zarządzeń i postanowień wydawanych w toku postępowania.

Przykładowo w sprawie **nr 29** (postępowanie trwało rok i 7,5 miesiąca) sąd na niekorzyść strony pozwanej skrócił do trzech dni termin do złożenia odpowiedzi na pozew. Należy jednak wskazać, że w wydanym zarządzeniu nie został zastrzeżony żaden rygor na wypadek niewykonania zarządzenia sądu w wyznaczonym terminie.

W odmiennym kierunku, niejako niwelując termin prekluzyjny przewidziany w art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., zmierzało działanie sądu w sprawie **nr 76** (czas trwania postępowania: rok i 7 miesięcy). W tej sprawie pozwany

w odpowiedzi na pozew nie złożył żadnych wniosków dowodowych. Wyznaczając rozprawę, przewodniczący wydał zarządzenie zobowiązujące pozwanego do złożenia w terminie dwutygodniowym wszelkich wniosków dowodowych pod rygorem pominięcia wniosków zgłoszonych po tym terminie. Wnioski zgłoszone przez pozwanego w tym dodatkowym terminie stanowiły przedmiot dalszego postępowania dowodowego w sprawie.

W wielu sprawach, już po wniesieniu odpowiedzi na pozew, sąd wyznaczał powodowi dodatkowy — tygodniowy lub dwutygodniowy termin — na ustosunkowanie się do odpowiedzi na pozew i złożenie dalszych wniosków dowodowych. W sprawie **nr 40** (postępowanie trwało 2 lata i 2 miesiące) sąd już po upływie terminów prekluzyjnych przewidzianych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. zobowiązał pełnomocników obu stron w trybie art. 207 § 3 k.p.c. do złożenia w określonym terminie wszelkich dalszych wniosków dowodowych, twierdzeń i zarzutów. Tym samym ponownie otworzył stronom terminy procesowe, które w świetle ustawy już upłynęły. Analogiczna praktyka procesowa, modyfikująca za pomocą zarządzeń wydawanych na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. terminy ustawowe przewidziane w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2, a także w art. 495 § 3 k.p.c., była widoczna m.in. w sprawach **nr 11, 18, 38, 49, 85, 88**.

Zdecydowanie bardziej konsekwentnie instytucja prekluzji procesowej była stosowana przez sądy gospodarcze w sprawach nowszych, a więc w sprawach z lat 2006–2007. W porównaniu z poprzednim okresem badawczym sądy bardziej rygorystycznie traktowały zarówno same terminy przewidziane w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., jak i skutki procesowe wynikające z uchybienia tym terminom. Nie występowała również wadliwa praktyka, często widoczna w sprawach z okresu 2001–2003, przedłużania ustawowych terminów prekluzyjnych na podstawie zarządzeń przewodniczącego lub postanowień sądu. Dążenie do realizacji zasady szybkości postępowania i koncentracji materiału dowodowego przejawiało się natomiast w zarządzeniach wydawanych w toku postępowania, w których przewodniczący określał powodowi termin do ustosunkowania się do odpowiedzi na pozew oraz przytoczenia wszystkich dopuszczalnych na tym etapie postępowania, a więc z uwzględnieniem reguł prekluzyjnych, twierdzeń, zarzutów i dowodów. Stosowany był przy tym zarówno rygor utraty prawa ich powoływania w dalszym toku postępowania, jak i rygor skutków procesowych z art. 230 k.p.c. (tak w sprawach **nr 107 i nr 133**). W tym kontekście zwraca uwagę wywód zawarty w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 28 lis-

topada 2007 r. (sprawa **nr 100**), w którym sąd odwoławczy, dzieląc argumentację sądu pierwszej instancji co do sprekludowania dalszych wniosków dowodowych zgłaszanych w tej sprawie przez pozwanego, podniósł ponadto, że wnioski te zostały zgłoszone dopiero po upływie niemal siedmiu miesięcy od czasu złożenia sprzeciwu od wyroku zaocznego. Tym samym, w ocenie sądu, niezależnie od przekroczenia przez pozwanego terminu przewidzianego w art. 479¹⁴ § 2 w zw. z art. 479¹⁸ § 3 k.p.c., powołanie nowych wniosków dowodowych dopiero na tym etapie postępowania, po przeprowadzeniu kilku dalszych rozpraw, należy uznać za działanie zmierzające do niezasadnego przedłużenia postępowania. Stanowi to dodatkową przyczynę oddalenia zgłoszonych wniosków dowodowych.

Pogląd ten koresponduje z analogicznym stanowiskiem zawartym w wyroku SN z 24 lutego 2006 r.³⁹, w którym stwierdzono, że reguły prekluzji dowodowej nie ograniczają się tylko do samego pozwu i odpowiedzi na pozew, ale odnoszą się do całego postępowania w sprawach gospodarczych. Jako spóźnione należy więc traktować również te twierdzenia, zarzuty i wnioski dowodowe, których potrzeba powołania powstała wprawdzie później, jednakże nie zostały one przez stronę powołane niezwłocznie. Warto wskazać, że reguła ta została ostatecznie wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego w wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z 16 listopada 2006 r.⁴⁰. Zgodnie ze zdaniem drugim dodanym do art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. twierdzenia, zarzuty i dowody na ich poparcie, których powołanie w pozwie (odpowiedzi na pozew) nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynikała później, mogą zostać powołane w terminie dwutygodniowym od dnia, w którym powołanie ich stało się możliwe lub wynikała potrzeba ich powołania.

Spóźnione wnioski dowodowe podlegają oddaleniu, spóźnione twierdzenia i zarzuty są zaś pomijane. Zwraca przy tym uwagę znacznie bardziej staranna redakcja postanowień dowodowych, w tym postanowień oddalających wnioski objęte prekluzją, niż miało to miejsce w sprawach z okresu 2001–2003. Również w uzasadnieniach orzeczeń kończących postępowanie sądy znacznie więcej miejsca poświęcają wywiodom dotyczącym stosowania prekluzji procesowej. Jedynie w czterech badanych sprawach z lat 2006–2007 sądy uwzględniły wnioski dowodowe

³⁹ II CSK 143/05, LEX nr 180201.

⁴⁰ Ustawa o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 235, poz. 1699).

zgłoszone po upływie terminów prekluzyjnych (sprawy **nr 106, 108, 115, 136**). W każdym przypadku podstawą dopuszczenia nowych dowodów w sprawie, a także twierdzeń i zarzutów, było uznanie przez sąd, że potrzeba ich powołania powstała później w związku z twierdzeniami i zarzutami podniesionymi w toku postępowania przez stronę przeciwną. Przykładowo w sprawie **nr 136** przedmiotem sporu było rozliczenie z tytułu sprzedaży energii elektrycznej — powód dochodził zapłaty za dostarczoną energię. Pozwany w sprzeciwie od nakazu zapłaty, wydanego w postępowaniu upominawczym, zakwestionował ustalenia dokonane w toku kontroli poboru energii przeprowadzonej przez powoda. W odpowiedzi na sprzeciw złożony przez pozwanego powód zgłosił wnioski dowodowe na okoliczność prawidłowości dokonanej kontroli, argumentując, że pozwany nigdy wcześniej, w tym w ramach wymiany pism przedprocesowych, nie podnosił tego rodzaju zarzutów. Sąd zgłoszone wnioski dowodowe uwzględnił, słusznie uznając, że okoliczności tej sprawy uzasadniają ich późniejsze powołanie.

W żadnej z analizowanych spraw sąd nie zdecydował o dopuszczeniu sprekludowanych dowodów z urzędu na podstawie art. 232 zd. drugie k.p.c. Zagadnienie to było przedmiotem rozważań sądów w dwóch sprawach. W sprawie **nr 144** Sąd Okręgowy w Warszawie w uzasadnieniu wydanego wyroku, powołując się na orzecznictwo SN, wskazał, że przewidziane w art. 232 zd. drugie k.p.c. uprawnienie sądu w zakresie dopuszczenia dowodów z urzędu ma charakter wyjątkowy — jest to wyłącznie prawo, a nie obowiązek sądu. Sąd podejmuje inicjatywę dowodową jedynie w sytuacjach szczególnych. W ocenie sądu rozpoznającego tę sprawę zasada kontradyktoryjności zwalnia sąd orzekający z odpowiedzialności za rezultat postępowania dowodowego, którego dysponentami są same strony procesu. Ukształtowany system kontradyktoryjnego procesu wyklucza czynienie przez stronę sądu orzekającego adresatem działań czy dochodzeń w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia jej twierdzeń i wykrycia środków dowodowych pozwalających na udowodnienie wysuniętych przez nią żądań. Jak podkreślił Sąd, w szczególności w sprawie gospodarczej przepisy procedury cywilnej nie obligują organu orzekającego do przeprowadzenia z urzędu postępowania dowodowego.

W drugiej ze spraw (**nr 121**) pełnomocnik powoda, powołując spóźnione w świetle art. 479¹² § 1 k.p.c. wnioski dowodowe, argumentował, że sąd może, a w rozpoznawanej sprawie powinien, wnioskowane dowody, w tym dowód z opinii biegłego, przeprowadzić z urzędu w celu prawi-

dłowego wyjaśnienia okoliczności tej sprawy. Powołując się na wyrok SN z 22 lutego 2006 r.⁴¹, wywodził, że prekluzja dowodowa nie ogranicza swobody sądu w zakresie dopuszczania dowodów z urzędu, skutki prekluzji nie mają zaś charakteru bezwzględnego. Sąd ostatecznie wnioski te oddalił jako objęte prekluzją, nie przeprowadził również postępowania dowodowego z urzędu. W uzasadnieniu wydanego rozstrzygnięcia podkreślił, że rolą sądu nie jest zastępowanie inicjatywy dowodowej stron, zwłaszcza zaś stron reprezentowanych przez zawodowych pełnomocników. To nie sąd bowiem jest gospodarzem i inicjatorem postępowania cywilnego. W efekcie, zgodnie z treścią art. 3 k.p.c., obowiązek przedstawienia dowodów spoczywa na stronach postępowania, ciężar zaś udowodnienia faktów mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy spoczywa na stronie, która z faktów tych wywodzi skutki prawne.

Kolejną cechą, która wynika z analizy wybranych spraw gospodarczych z lat 2006–2007, jest znaczny wzrost aktywności pełnomocników procesowych stron w odniesieniu do zagadnień prekluzji procesowej. Zgłaszając wnioski dowodowe, a także zarzuty i twierdzenia po upływie terminów przewidzianych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., pełnomocnicy stron starają się wykazać, że powstałe opóźnienie znajduje usprawiedliwienie w nowych okolicznościach sprawy, z których wynika potrzeba powołania nowych twierdzeń, zarzutów i dowodów albo też powołanie określonych dowodów wraz z pozwem (odpowiedzią na pozew) nie było możliwe. Jednocześnie niemal w każdej sprawie podniesienie przez jedną ze stron nowych twierdzeń i zarzutów oraz zgłoszenie nowych wniosków dowodowych skutkuje zarzutem strony przeciwnej naruszenia art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. W istocie w wielu sprawach, co wynika również z treści uzasadnień orzeczeń kończących postępowanie w danej instancji, kwestia dopuszczania dowodów zgłoszonych przez strony, w szczególności w kontekście upływu terminów prekluzyjnych, stanowi kluczowe zagadnienie w sprawie.

Uchybienia sądu w zakresie stosowania prekluzji procesowej są często przedmiotem zarzutów apelacyjnych. Stosunkowo rzadko jednak pełnomocnicy stron korzystają z możliwości zgłoszenia dostrzeżonych uchybień procesowych sądu do protokołu posiedzenia, zgodnie z art. 162 k.p.c. Niewykorzystywanie tego instrumentu prawnego uniemożliwia skuteczne oparcie apelacji na zarzutach naruszenia przepisów

⁴¹ III CK 341/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 174.

procesowych w zakresie prekluzji. Zgodnie bowiem z zasadą wynikającą z art. 162 zd. drugie k.p.c. strona, która w określonym terminie nie zgłosiła zastrzeżenia co do naruszenia przepisów proceduralnych, traci prawo powoływania się na te uchybienia w dalszym toku postępowania⁴². Odnosi się to również do zarzutu naruszenia przez sąd pierwszej instancji art. 479¹² § 1, art. 479¹⁴ § 2, art. 479¹⁸ § 3 k.p.c. poprzez oddalenie zgłoszonych przez strony wniosków dowodowych⁴³. Jedynym wyjątkiem w tym zakresie była sprawa **nr 142**, w której pełnomocnik powoda, po oddaleniu przez sąd wniosku dowodowego jako sprekludowanego, zgłosił zastrzeżenie do protokołu, wskazując na uchybienie sądu w zakresie zastosowania art. 479¹² § 1 k.p.c.

Na zakończenie należy podkreślić, że w badanych sprawach z lat 2006–2007 widoczna jest również funkcja perswazyjna i dyscyplinująca reguł dotyczących prekluzji dowodowej, skłaniająca strony do zgłaszania w pierwszych pismach procesowych wszelkich twierdzeń, zarzutów i dowodów na ich potwierdzenie. W efekcie sąd już przed wyznaczeniem terminu rozprawy może wstępnie rozważyć stanowiska zajęte przez strony, w tym zasadność zgłaszanych wniosków dowodowych. Umożliwia to merytoryczne rozpoznanie sprawy na pierwszym terminie rozprawy, a tym samym pełną realizację, wynikającą z art. 6 k.p.c., zasady szybkości postępowania. Modelowymi przykładami były w tym zakresie sprawy **nr 102, 103, 145, 146 i 147** — rozstrzygnięcie zostało wydane na pierwszym terminie, po przeprowadzeniu dowodów zawnioskowanych przez strony w pozwie i odpowiedzi na pozew.

2. POSTĘPOWANIE W SPRAWACH GOSPODARCZYCH A INNE POSTĘPOWANIA ODRĘBNE

W Kodeksie postępowania cywilnego przewidziano dziewięć postępowań odrębnych względem „zwykłego” postępowania procesowego. Poza postępowaniem w sprawach gospodarczych są to wskazane w tytule VII książki pierwszej postępowania: w sprawach małżeńskich, w sprawach ze stosunków pomiędzy rodzicami a dziećmi, w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w sprawach o naruszenie posiadania, a także postępowania nakazowe i upominawcze oraz postępowanie uproszczone. Wzajemne relacje między tymi postępowaniami

⁴²Zob. m.in. uchwała SN z 27 października 2005 r., III CZP 55/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 144.

⁴³Uchwała SN z 27 czerwca 2008 r., III CZP 50/08, LEX nr 393805.

i kolizje powstające w przypadku zbiegu reguł zawartych w różnych wzorcach postępowań odrębnych są przedmiotem kontrowersji. Jedna sprawa cywilna może bowiem podlegać rozpoznaniu według kilku różnych reżimów przewidzianych dla postępowań odrębnych. Przy czym zgodnie z ogólną regułą wynikającą z art. 13 § 1 k.p.c. sąd w przypadku, gdy sprawa kwalifikuje się z uwagi na występujące w niej elementy podmiotowe lub przedmiotowe do postępowania odrębnego, ma obowiązek zastosować przepisy postępowania odrębnego⁴⁴, przy czym przepisy te stanowią normy szczególne w stosunku do ogólnych regulacji odnoszących się do „zwykłego” postępowania procesowego⁴⁵.

W przypadku postępowań odrębnych w sprawach gospodarczych możliwe są kolizje między przepisami pochodzącymi z tego wzorca oraz przepisami dotyczącymi postępowania nakazowego i upominawczego, postępowania uproszczonego, a także postępowania o naruszenie posiadania. Dostrzegając wynikające stąd komplikacje, ustawodawca w 2006 r. wprowadził w tym zakresie wyraźną normę kolizyjną, zgodnie z którą w sprawach gospodarczych, rozpoznawanych według przepisów zawartych w dziale IVa dotyczącym postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, przepisy o innych postępowaniach odrębnych stosuje się tylko w tym zakresie, w którym nie są sprzeczne z przepisami tego działu (art. 479^{1a} k.p.c.)⁴⁶. Jak się wydaje, zasadniczym celem tej regulacji było nie tyle rozstrzygnięcie powstających wątpliwości kolizyjnych, ile dążenie do ujednolicenia zasad rozpoznawania wszystkich spraw gospodarczych podlegających postępowaniu odrębnemu w sprawach gospodarczych, w tym zwłaszcza ujednolicenie reguł prekluzyjnych przewidzianych w tym postępowaniu. Celowi temu służyło również wprowadzenie przepisu art. 479^{14a} k.p.c. rozciągającego zasady prekluzji z art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. na postępowanie nakazowe i upominawcze oraz uchylenie art. 505¹⁴ § 2 k.p.c., który wyłączał stosowanie art. 479¹² § 1, art. 479¹⁴ § 2 i art. 479¹⁸ § 3 k.p.c. w postępowaniu uproszczonym.

⁴⁴Pewnym wyjątkiem w tym zakresie jest postępowanie nakazowe, w którym brak odpowiedniego wniosku w pozwie uniemożliwia rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym pomimo występowania wszystkich przesłanek przedmiotowych. Z tych względów postępowanie nakazowe określane jest jako postępowanie fakultatywne. Zob. m.in. M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2007, s. 222.

⁴⁵Tak m.in. J. Gudowski, [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2006, t. I, s. 113.

⁴⁶Art. 479^{1a} dodany przez art. 1 pkt 16 ustawy z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, wszedł w życie z dniem 20 marca 2007 r.

Przeprowadzone badania empiryczne wykazują, że w przypadku nakładania się postępowania gospodarczego i nakazowego sądy dość konsekwentnie przyznawały pierwszeństwo normom postępowania nakazowego jako szczególnym w stosunku do przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych. W efekcie stosowana w tych sprawach prekluzja dowodowa opierała się na instrumentach przewidzianych w postępowaniu nakazowym (art. 493 § 1 i art. 495 § 3 k.p.c.), nie zaś na przepisach zawartych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Obserwacja ta dotyczy zdecydowanej większości spraw rozpoznawanych w postępowaniu nakazowym (**nr 5, 103, 104, 108**). Jedyne w sprawie **nr 11** sąd z oczywistym naruszeniem art. 495 § 3 zd. drugie k.p.c., doręczając odpis zarzutów wniesionych od uprzednio wydanego nakazu zapłaty, zobowiązał zarazem powoda do zgłoszenia wszelkich dalszych twierdzeń i zarzutów w terminie 14 dni pod rygorem utraty prawa ich powoływania w dalszym toku postępowania. Z kolei wyznaczając w tej sprawie termin rozprawy, sąd zobowiązał stronę pozwaną do ustosunkowania się do twierdzeń powoda, wskazania podstawy prawnej zgłoszonego uprzednio zarzutu potrącenia, sposobu obliczenia przedstawionej do potrącenia kwoty, a także zgłoszenia wszelkich dalszych wniosków dowodowych pod rygorem ich pominięcia w dalszym toku postępowania.

Wzajemna relacja przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych oraz postępowania nakazowego była przedmiotem kilku wypowiedzi SN. W wyroku z 4 października 2006 r.⁴⁷ SN wskazał, że postępowanie nakazowe jest postępowaniem odrębnym zarówno w stosunku do ogólnego postępowania procesowego, jak i w stosunku do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych. Tym samym w kwestiach, które są uregulowane w tym postępowaniu w sposób szczególny, nie mają zastosowania ani przepisy odnoszące się do ogólnego postępowania procesowego, ani odnoszące się do szczególnego postępowania w sprawach gospodarczych. Jeżeli więc sprawa gospodarcza toczy się w postępowaniu nakazowym, w pierwszej kolejności mają zastosowanie przepisy regulujące to postępowanie, a dopiero w ich braku — przepisy o postępowaniu w sprawach gospodarczych albo przepisy ogólne, jeżeli nie kolidują z regulacjami postępowania nakazowego⁴⁸.

⁴⁷ II CSK 229/06, LEX nr 337525.

⁴⁸ Zob. również uchwały SN: z 7 sierpnia 1992 r., III CZP 92/92, OSNC 1993, nr 1–2, poz. 19; z 28 lipca 1993 r., III CZP 96/93, OSNC 1994, nr 1, poz. 19.

Również w literaturze przedmiotu zdecydowanie dominował pogląd, zgodnie z którym wzorzec postępowania nakazowego wyprzedzał i korygował wzorzec postępowania gospodarczego. Dotyczyło to zwłaszcza przepisów dotyczących wymagań szczególnych, którym powinien odpowiadać pozew.

W swoim zasadniczym zakresie instytucje prekluzji dowodowej przewidziane w postępowaniu nakazowym i postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych wydają się niewiele różnić. Zarówno z norm zawartych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., jak i z przepisów art. 495 § 3 w zw. z art. 493 § 1 k.p.c. wynika ogólny obowiązek stron przedstawienia w pierwszym piśmie procesowym twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie pod rygorem pominięcia czy też oddalenia w dalszym toku postępowania. Obie instytucje dopuszczają przy tym późniejsze powołanie materiału procesowego w przypadku, gdy wcześniejsze jego powołanie nie było możliwe lub potrzeba powołania powstała później. Istotna różnica dotyczy jednak sytuacji procesowej powoda. Zgodnie z art. 495 § 3 zd. drugie k.p.c. powód może powołać nowe fakty i dowody w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu pisma pozwanego zawierającego zarzuty. Analogicznej normy brak w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Trafnie w tym kontekście wskazał SN w przytoczonym powyżej wyroku z 4 października 2006 r., że kształt regulacji przewidzianej w art. 495 § 3 zd. drugie k.p.c. wynika ze szczególnych cech postępowania nakazowego, w którym, zgodnie z art. 485 k.p.c., pozew co do zasady powinien zawierać tylko te okoliczności, które w świetle art. 485 k.p.c. uzasadniają wydanie nakazu zapłaty i tylko te dowody, które zgodnie z powołanym przepisem mogą być podstawą wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Dopiero na skutek wniesienia przez pozwanego zarzutów przeciwko wydanemu nakazowi zapłaty powstaje konieczność zgłoszenia nowych faktów i dowodów.

Klasycznym przykładem takiej sytuacji procesowej jest wydanie nakazu zapłaty z weksla oraz podniesienie przez pozwanego w złożonych zarzutach od nakazu zapłaty zarzutów odnoszących się do stosunku podstawowego względem wskazanego w pozwie stosunku wekslowego. Wydaje się, że pogląd ten przestał być aktualny po wejściu w życie art. 479^{1a} k.p.c. Obecnie pozew wniesiony w postępowaniu gospodarczym, zawierający wniosek o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, musi odpowiadać warunkom określonym w art. 479¹² oraz powinny być do niego dołączone dokumenty wymie-

nione w art. 485 k.p.c.⁴⁹. Ponadto rygor przewidziany w art. 479¹² k.p.c. wyłącza zastosowanie normy z art. 495 § 3 zd. drugie k.p.c.

Analiza spraw z lat 2001–2007 wykazuje, że istotne problemy i wątpliwości powstawały w przypadku zbiegu przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych z postępowaniem upominawczym. W szczególności dotyczyło to odpowiedniego stosowania art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. do sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym. W orzecznictwie SN dominowało stanowisko, zgodnie z którym rygor prekluzji dowodowej nie miał zastosowania do sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w sprawie gospodarczej⁵⁰. Większe kontrowersje zagadnienie to wywoływało w literaturze przedmiotu. Część autorów, opierając się przede wszystkim na argumentacji celowościowej, odwołując się do szybkości i sprawności postępowania dowodowego, dopuszczało co najmniej odpowiednie stosowanie w sprawie gospodarczej rygorów z art. 479¹⁴ § 2 k.c. do sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym. W szczególności argumentowano, że w takim przypadku sprzeciw od nakazu zapłaty powinien być traktowany tak samo jak odpowiedź na pozew⁵¹.

Nie kwestionując argumentacji jurydycznej zwolenników koncepcji dominującej w orzecznictwie SN, zgodnie z którą brak jest podstaw do objęcia dyspozycją art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. sprzeciwu od nakazu zapłaty⁵², należy zarazem wskazać, że pogląd ten prowadzi do swoistej asymetrii praw i obowiązków procesowych stron w sprawie gospodarczej rozpoznawanej w postępowaniu upominawczym. Zgodnie z art. 479¹² § 1 k.p.c. w sprawie toczącej się według przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych powód zobowiązany jest w pozwie podać wszystkie twierdzenia oraz dowody na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w dalszym toku postępowania. Brak przy tym

⁴⁹ Zob. M. Manowska, *Postępowanie sądowe...*, s. 227.

⁵⁰ Tak m.in. wyroki SN: z 3 grudnia 2003 r., I CK 363/02, OSP 2004, nr 11, poz. 142; z 23 lutego 2005 r., III CK 323/04, LEX nr 150574; z 25 lutego 2005 r., II CK 434/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 32; z 15 września 2005 r., II CK 61/05, LEX nr 221729.

⁵¹ M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2003, s. 132; Ł. Piebiak, *Glosa do wyroku SN z 3 grudnia 2003 r.*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 24, s. 1272; P. Judek, *Glosa do wyroku SN z 3 grudnia 2003 r.*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 2, s. 93; M. Pełczyński, *Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń i dowodów w I instancji w postępowaniu zwykłym, w sprawach gospodarczych, nakazowym, upominawczym i uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 7, s. 338.

⁵² Tak m.in. S. Cieślak, *Glosa do wyroku SN z 3 grudnia 2003 r.*, OSP 2004, nr 11, poz. 142; T. Szancilo, *Prekluzja...*, s. 16; M.A. Quoos, *Ograniczenia...* (cz. 2), s. 46.

podstaw prawnych, aby obowiązek ten został wyłączony w odniesieniu do sprawy gospodarczej podlegającej rozpoznaniu w postępowaniu upominawczym⁵³. Natomiast analogiczny obowiązek, wobec odmowy zastosowania art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. do sprzeciwu od nakazu zapłaty, nie obciąża w sprawie gospodarczej rozpoznawanej w postępowaniu upominawczym pozwanego. Zważyć przy tym należy, że rozpoznanie sprawy gospodarczej w postępowaniu upominawczym jest obligatoryjne zasadniczo w każdej sprawie o zapłatę. W efekcie powyższa asymetria w praktyce odnosiła się do większości spraw gospodarczych. Wydaje się, że takie rozwiązanie pozostaje w oczywistej sprzeczności z podstawowymi zasadami procesu cywilnego i nie może być aprobowane. Z tych względów należy uznać, że w postępowaniu gospodarczym, również w przypadku wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, rygor prekluzji dowodowej powinien znaleźć zastosowanie do obydwu stron postępowania. Z aprobatą należy w związku z tym odnieść się do wyraźnego uregulowania tej kwestii w art. 479^{14a} k.p.c. dokonanego nowelą z 16 listopada 2006 r.

Powyższe kontrowersje co do możliwości zastosowania prekluzji dowodowej w postępowaniu gospodarczym do sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym znajdują odzwierciedlenie w analizowanych rozstrzygnięciach sądów powszechnych. W większości spraw sądy opowiadały się za koncepcją, zgodnie z którą norma z art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. nie znajduje zastosowania do sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym. Jedynie w dwóch sprawach (**nr 1 i 113**), w których pozew wpłynął przed wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego art. 479^{14a}, zostały zastosowane reguły prekluzyjne w odniesieniu do wniosków i zarzutów niezgłoszonych przez stronę pozwaną w sprzeciwie od nakazu zapłaty, przy czym w pierwszej z tych spraw sąd oddalił dalsze wnioski dowodowe strony pozwanej na podstawie art. 503 § 1 k.p.c., dokonując tym samym oczywiście błędnej wykładni tego przepisu⁵⁴. Zawarty w art. 503 § 1 k.p.c. obowiązek zgłoszenia wszystkich okoliczności faktycznych i dowodów na ich poparcie nie został bowiem — tak jak w przypadku art. 495 § 3 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. — wzmocniony sankcją

⁵³ Tak również wyrok SN z 18 listopada 2005 r., IV CK 152/05, LEX nr 358763.

⁵⁴ Odosobniony pogląd co do rygoru prekluzji wynikającej z art. 503 § 1 k.p.c. został przedstawiony przez S. Dalke w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. K. Piateckiego, Warszawa 2002, t. II, s. 302.

pominięcia spóźnionych wniosków i twierdzeń. Nie można więc w treści tego przepisu poszukiwać podstawy prawnej do zastosowania prekluzji procesowej.

Z kolei w drugiej ze wskazanych spraw, sąd odwoławczy, rozpoznając apelację od wyroku sądu pierwszej instancji, nie podzielił poglądu co do możliwości zastosowania art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. do sprzeciwu od nakazu zapłaty. W efekcie, uwzględniając w tym zakresie zarzuty apelacji, sąd odwoławczy dopuścił w postępowaniu apelacyjnym dowody oddalone uprzednio przez sąd pierwszej instancji. Zarazem jednak uznał, że treść tych dowodów nie miała wpływu na kierunek rozstrzygnięcia wydanego przez sąd pierwszej instancji. Z tych względów apelacja została ostatecznie oddalona.

Odmawiając zastosowania reguł prekluzyjnych w odniesieniu do wniosków dowodowych, zarzutów i twierdzeń zgłoszonych przez pozwanego w sprzeciwie od nakazu zapłaty, sądy zarazem stosowały inne instrumenty procesowe zmierzające od koncentracji materiału dowodowego i tym samym usprawnienia toku postępowania. W szczególności korzystały w tym zakresie z normy zawartej w art. 207 § 3 k.p.c. (tak m.in. w sprawach **nr 13, 24, 41, 67**). Z kolei w innych sprawach, przy doręczeniu powodowi odpisu sprzeciwu bądź wyznaczeniu terminu rozprawy, były wydawane zarządzenia zobowiązujące strony do zajęcia stanowiska, ewentualnie do ustosunkowania się do twierdzeń i zarzutów strony przeciwnej pod rygorem z art. 230 k.p.c. czy też bardziej ogólnie: pod „rygorem ujemnych skutków procesowych”, „rygorem negatywnych skutków prawnych” czy też „rygorem pominięcia” (tak m.in. sprawy **nr 2, 25, 82, 97**). Charakterystyczne jest przy tym, że powyższe zarządzenia były kierowane pod adresem obydwu stron postępowania. Wydaje się, że praktyka ta zmierzała do zniwelowania faktycznej nierównowagi procesowej stron w sprawie gospodarczej toczącej się zarazem w postępowaniu upominawczym, która wynikała z zastosowania art. 479¹² § 1 k.p.c., przy jednoczesnym niestosowaniu art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Zakreślając powodowi dodatkowy termin na ustosunkowanie się do twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych zawartych w sprzeciwie od nakazu zapłaty, sąd zarazem uchylał wynikający z art. 479¹² § 1 k.p.c. nakaz prekluzyjny.

Wprowadzenie przez ustawę z 16 listopada 2006 r. normy nakazującej w postępowaniu gospodarczym odpowiednie stosowanie do sprzeciwu od nakazu zapłaty reguł prekluzyjnych dotyczących odpowiedzi na pozew (art. 479^{14a} k.p.c.) istotnie zmodyfikowało, a jednocześnie uprościło procedowanie w tej kategorii spraw. We wszystkich badanych spra-

wach, w których pozew wpłynął po wejściu w życie noweli z 16 listopada 2006 r., a więc po 19 marca 2007 r.⁵⁵, sądy konsekwentnie stosowały reguły prekluzyjne zarówno w odniesieniu do twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych niezgłoszonych w pozwie, jak i w sprzeciwie od wydane-go w sprawie nakazu zapłaty (tak w sprawach nr 105, 111, 116, 117, 124, 134, 136).

3. WZGLĘDNY CHARAKTER REGUŁ PREKLUZyjnych

W klasycznym ujęciu model prekluzji procesowej dopełniany jest przez zasadę ewentualności nakładającą na strony obowiązek powołania w określonym przez ustawę terminie wszelkich możliwych do przedstawienia faktów, zarzutów i dowodów, w tym również faktów, zarzutów i dowodów ewentualnych, a więc tych, które strona zgłasza jedynie na wypadek nieuwzględnienia innych, powołanych w pierwszej kolejności. Zgodnie z tą zasadą powód w pozwie powinien przedstawić nie tylko te twierdzenia i popierające je dowody, które bezpośrednio świadczą o zasadności jego powództwa, ale również te, które odnoszą się do okoliczności mogących być przedmiotem możliwych do przewidzenia zarzutów strony pozwanej. Analogiczne obowiązki obciążają stronę pozwaną w przypadku wniesienia odpowiedzi na pozew. W ten sposób zasada prekluzji, określana również jako zasada ewentualności, uzyskuje bezwzględny charakter.

Polski ustawodawca nie przyjął ostatecznie klasycznego, restryktywnego modelu prekluzji dowodowej. Warto jednak wskazać, że taki model został zaproponowany pierwotnie w rządowym projekcie zmian Kodeksu postępowania cywilnego, wniesionym do Sejmu w 1999 r.⁵⁶. Proponowane w tym projekcie rozwiązania wyłączały całkowicie możliwość późniejszego powołania przez strony nowych twierdzeń, zarzutów i dowodów niewskazanych w pozwie lub w odpowiedzi na pozew. Dopiero w toku prac parlamentarnych doszło do złagodzenia proponowanego modelu prekluzji poprzez dopuszczenie możliwości późniejszego

⁵⁵Zgodnie z ogólną zasadą z art. 4 ust. 1 ustawy z 26 listopada 2006 r. w sprawach wszczętych przed dniem wejścia w życie ustawy do czasu zakończenia postępowania w danej instancji stosuje się przepisy dotychczasowe.

⁵⁶Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, Druk Sejmowy nr 1202, III Kadencja Sejmu.

zgłaszania wniosków, twierdzeń i zarzutów, pod warunkiem że uprzednie ich zgłoszenie nie było możliwe lub potrzeba powołania nowych wniosków, zarzutów i twierdzeń powstała później. Ostatecznie więc obowiązujący na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego system prekluzji procesowej został złagodzony poprzez wprowadzenie elementów dyskrecjonalnej władzy sędziego, który w okolicznościach wskazanych w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 *in fine* k.p.c. może uwzględnić twierdzenia, zarzuty i wnioski dowodowe niezgłoszone przez strony w pierwszych pismach procesowych.

Spośród dwóch przesłanek ustawowych pozwalających na późniejsze dopuszczenie twierdzeń faktycznych oraz dowodów na ich poparcie mniejsze kontrowersje wzbudza przesłanka „niemożności wcześniejszego powołania” określonych twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych. Wydaje się, że powinna być ona rozumiana bądź jako niemożność czysto obiektywna (w szczególności wówczas, gdy dany dowód nie istniał uprzednio, czy też wtedy, gdy dana okoliczność faktyczna i wynikający z niej zarzut jeszcze nie powstały w chwili zakończenia biegu terminu prekluzyjnego), bądź częściej jako niemożność subiektywna, ale niezawiniona przez stronę. W tym przypadku chodzi więc o dowody, ewentualnie zarzuty i twierdzenia, nieznane stronie w chwili wnoszenia pisma procesowego podlegającego rygorom prekluzji, przy czym nieznanomość ta nie została przez strony zawiniona, w szczególności nie wynika z jej niedbalstwa lub braku należytej staranności. Trudno natomiast bez zastrzeżeń podzielić dalej idący pogląd, zgodnie z którym brak możliwości wcześniejszego powołania wniosków dowodowych, twierdzeń i zarzutów zachodzi również w przypadku skomplikowanego charakteru danej sprawy, istotnie utrudniającego stronie precyzyjne sformułowanie w ustawowym terminie koniecznych wniosków dowodowych i przedstawienie wszystkich istotnych okoliczności faktycznych⁵⁷. Wydaje się, że tego typu okoliczność jedynie wyjątkowo może pozostawać w zgodzie z obiektywnym wzorcem „należytej staranności”, jakiej należy oczekiwać od dbającego o swoje interesy przedsiębiorcy, choć nie da się zarazem *a limine* takiej możliwości odrzucić⁵⁸.

⁵⁷ Tak jednak: M. Pelczyński, *Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń...*, s. 338.

⁵⁸ Nie można w tym zakresie podzielić poglądu Ł. Piebiaka, który uważa tego typu okoliczności za obojętne dla uchylenia prekluzji. Zob. B. Draniewicz, Ł. Piebiak, *Postępowanie odrębne. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 130.

Znacznie bardziej ocenna (uznaniowa) i tym samym bardziej kontrowersyjna wydaje się druga z przesłanek przewidzianych w art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c., która uchyla rygor prekluzji procesowej — powstanie potrzeby powołania nowych twierdzeń, zarzutów i dowodów już po upływie terminu prekluzyjnego. Generalnie chodzi tutaj o okoliczności wynikające z przebiegu postępowania dowodowego, w tym również powstałe na skutek twierdzeń i zarzutów podniesionych przez pozwanego przeciwko żądaniom pozwu. Zakres zastosowania tej przesłanki, jak wynika z przedstawionej uprzednio analizy orzecznictwa SN, jest ściśle związany z mniej lub bardziej rygorystycznym podejściem do samej zasady prekluzji procesowej. Rozszerzenie w tym zakresie dyskrecjonalnej władzy sędziego, wyraźnie postulowane w nowszych judykatach SN, w sposób oczywisty prowadzi do ograniczenia rygoryzmów wynikających z klasycznej zasady ewentualności.

Rzeczą charakterystyczną jest, że we wszystkich sprawach gospodarczych, które były przedmiotem analizy na gruncie niniejszego opracowania, właśnie przesłanka „powstania późniejszej potrzeby” była podnoszona jako okoliczność zmierzająca do usprawiedliwienia zgłaszanych po upływie terminów prekluzyjnych twierdzeń, zarzutów i dowodów. W żadnej natomiast z analizowanych spraw strony, chcąc wprowadzić nowy materiał procesowy, nie powoływały się na brak możliwości wcześniejszego przedstawienia danej okoliczności faktycznej, zarzutu lub dowodu.

Typowym przykładem powoływania się na okoliczność powstania późniejszej potrzeby zgłoszenia nowych dowodów jest konieczność ustalenia wysokości roszczenia, zwłaszcza odszkodowawczego, dochodzonego w sprawie (tak m.in. w sprawach **nr 12, 28, 39, 46, 71, 121, 135**). W pozwie strona powodowa koncentrowała się jedynie na wykazaniu przesłanek zasadności dochodzonego w sprawie roszczenia. Dopiero na skutek zarzutów zgłoszonych przez pozwanego w odpowiedzi na pozew (zarzutach czy sprzeciwie od nakazu zapłaty) co do wysokości dochodzonego roszczenia powód, odnosząc się do tego zarzutu, przedstawiał określone dowody z dokumentów bądź wnioskował o przeprowadzenie dalszych dowodów w tym zakresie, w szczególności dowodu z opinii biegłego. W większości spraw sądy oddalały te wnioski dowodowe jako spóźnione, słusznie uznając, że norma z art. 479¹² § 1 k.p.c. nakłada na powoda obowiązek wskazania w pozwie dowodów wykazujących zarówno samą zasadę, jak i wysokość dochodzonego roszczenia.

Wyjątkiem w tym zakresie są sprawy **nr 12, 39 i 135**, w których sąd dopuścił dowody na okoliczność wysokości dochodzonego roszczenia zgłoszone przez stronę powodową na późniejszym etapie procesu, przy czym w sprawie **nr 12** powód późniejsze zgłoszenie wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego uzasadniał relatywnie wysokimi kosztami przeprowadzenia tego dowodu. Wskazywał, że liczył na to, iż pozwany wysokości dochodzonego roszczenia kwestionować nie będzie, co pozwoli uniknąć przeprowadzenia tego kosztownego dowodu. Sąd uznał, że w sprawie potrzeba powołania dowodu powstała później i uwzględnił wniosek dowodowy strony powodowej.

Z kolei zwraca uwagę wywód sądu zawarty w uzasadnieniu wyroku zapadłego w sprawie **nr 121**, w którym sąd podkreślił, że dla oceny powstania rzeczywistej potrzeby powołania nowych dowodów w toku procesu ma znaczenie nie tylko analiza dotychczasowych czynności procesowych przeprowadzonych w sprawie, ale również przedprocesowych działań i relacji między stronami. W tym kontekście sąd podniósł, że strona powodowa przez kilka lat prowadziła z przedstawicielami pozwanego negocjacje dotyczące ustalenia, czy pozwana jest właścicielem infrastruktury telekomunikacyjnej przebiegającej przez grunt zajmowany przez powódkę. Prowadzone rokowania dotyczyły również ustalenia wysokości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie przez pozwanego z nieruchomości powódki oraz stawki czynszu dzierżawy. Strony w tym zakresie nie doszły do żadnego porozumienia, co więcej stanowisko strony pozwanej różniło się znacznie od propozycji zgłaszanych przez powoda. Tym samym, wnosząc w tej sprawie powództwo o odszkodowanie za bezumowne korzystanie z nieruchomości, strona powodowa powinna była się liczyć z kwestionowaniem przez pozwanego wysokości dochodzonego odszkodowania. Z tych względów sąd nie zgodził się z wywodem pełnomocnika powoda, że potrzeba powołania dowodu z opinii biegłego na okoliczność wysokości należnego odszkodowania powstała dopiero z uwagi na zarzut podniesiony w tym zakresie przez pozwanego w odpowiedzi na pozew. Wniosek powoda, jako zgłoszony z naruszeniem terminu prekluzyjnego przewidzianego w art. 479¹² § 1 k.p.c., został ostatecznie oddalony.

Interesująca sytuacja procesowa miała miejsce w sprawie **nr 142**, w której przedmiotem roszczenia było odszkodowanie z tytułu nienależytego wykonania umowy. Pozwany w odpowiedzi na pozew podniósł zarzut nieważności umowy zawartej między stronami z uwagi na nienależytą reprezentację po stronie powodowej. Zarazem pozwany już

w odpowiedzi na pozew zastrzegł, że ewentualne wnioski dowodowe powoda w tym zakresie będą niedopuszczalne z uwagi na reguły prekluzji procesowej. Powód w kolejnym piśmie procesowym załączył dowody z dokumentów (odpis uchwały Rady Nadzorczej powodowej spółki) wykazujące należytą reprezentację przy zawieraniu umowy. Jednocześnie — uzasadniając brak tego dowodu w pozwie — wskazał, że nieważność przedmiotowej umowy nigdy nie była przedmiotem sporu między stronami w toku dotychczasowej współpracy i po raz pierwszy zarzut ten został podniesiony przez pozwanego dopiero w odpowiedzi na pozew. Ponadto wywodził, że z treści art. 479¹² § 1 k.p.c. nie wynika obowiązek antycypowania przez powoda wszystkich możliwych zarzutów obronnych, jakie mogą zostać podniesione przez pozwanego. W tym zakresie stanowisko to zostało wsparte przywołaniem m.in. tezy wyroku SN z 12 maja 2006 r.⁵⁹, zgodnie z którą prekluzja dowodowa odnosi się przede wszystkim do twierdzeń i dowodów dotyczących bezpośrednio zgłoszonego w pozwie roszczenia, nie obejmuje zaś twierdzeń i dowodów, które mogłyby być przedstawione przy hipotetycznym przyjęciu możliwego sposobu obrony pozwanego dłużnika. Ostatecznie sąd gospodarczy oddalił wnioski dowodowe powoda jako sprekludowane. Co ciekawe, kwestia ta faktycznie nie miała żadnego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. Sąd w uzasadnieniu wydanego wyroku w ogóle nie odniósł się do zarzutu pozwanego co do nieważności umowy zawartej między stronami. Przyczyną oddalenia powództwa było niewykazanie przez powoda faktu powstania po jego stronie szkody z tytułu nienależytego wykonania umowy, której naprawienia dochodził na podstawie art. 471 k.c.

Warto również przedstawić okoliczności sprawy **nr 136**, w której został wydany nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym. Ponieważ pozew w tej sprawie wpłynął po 19 marca 2007 r., postępowanie po wydaniu nakazu toczyło się zgodnie z regułami wprowadzonymi ustawą z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Powód, odpowiadając na zarzuty zawarte w sprzeciwie od nakazu zapłaty, złożył nowe wnioski, wywodząc, że potrzeba ich powołania powstała dopiero w związku z zarzutami zgłoszonymi przez pozwanego. Przedmiotem sprawy było rozliczenie z tytułu sprzedaży energii elektrycznej. Pozwany w złożonym sprzeciwie od nakazu zapłaty zakwestionował prawidłowość usta-

⁵⁹ V CSK 55/06, LEX nr 200875.

leń dokonanych w toku kontroli poboru energii przeprowadzonej przez pracowników powoda. Powód, podkreślając, że tego typu zarzut nie był nigdy wcześniej podnoszony przez pozwanego, zgłosił wnioski dowodowe na okoliczność prawidłowości dokonanej kontroli. Sąd, uznając, że potrzeba powołania tych dowodów powstała już po wniesieniu pozwu w tej sprawie, uwzględnił wnioski dowodowe w tym zakresie. Nie kwestionując stanowiska sądu w zakresie zastosowania art. 479¹² § 1 k.p.c., wątpliwości budzi zarazem faktyczna potrzeba przeprowadzenia tych dowodów. Wydaje się bowiem, że kwestionując prawidłowość przeprowadzonej kontroli stwierdzonej dokumentem w postaci protokołu kontroli, to pozwany, zgodnie z ogólną zasadą wynikającą z art. 6 k.c., był zobowiązany wykazać zasadność i prawdziwość podnoszonych zarzutów. Zważywszy na to, że strona pozwana okoliczności tych nie wykazała, prowadzenie postępowania dowodowego w tym kierunku zgodnie z wnioskami powoda należy uznać za zbędne. W efekcie wnioski te, choć usprawiedliwione w świetle przesłanek art. 479¹² § 1 k.p.c., powinny zostać oddalone na podstawie art. 217 § 2 k.p.c. jako zbędne dla rozstrzygnięcia, a tym samym powoływane jedynie dla zwłoki.

4. INNE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE PREKLUZJI DOWODOWEJ

Reguły prekluzyjne przewidziane w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. znajdują zastosowanie jedynie w sprawach między przedsiębiorcami, które toczą się w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Pamiętać przy tym wypada, że nie każda sprawa rozpoznawana przez sąd gospodarczy przynależy do postępowania odrębnego uregulowanego w dziale IVa tytułu VII księgi pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego. Wynika to z istnienia w naszym prawie procesowym dwóch pojęć sprawy gospodarczej — szerszej definicji sprawy gospodarczej określonej w ustawie z 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁶⁰ i wyznaczającej zakres kognicji sądów gospodarczych oraz węższego pojęcia sprawy gospodarczej zdefiniowanego w art. 479¹ k.p.c. na potrzeby określenia zakresu postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 24 maja 1989 r. sprawami gospodarczymi są sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami

⁶⁰Dz.U. Nr 33, poz. 175 ze zm.

prowadzącymi działalność gospodarczą na zasadach określonych w odrębnych przepisach, w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Ta ogólna definicja została poszerzona o wskazanie katalogu innych spraw, które decyzją ustawodawcy zostały uznane za sprawy gospodarcze i włączone w zakres kognicji sądu gospodarczego (art. 2 ust. 2 ustawy). Z kolei art. 479¹ § 1 k.p.c. stanowi, że sprawami gospodarczymi podlegającymi rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych są sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami, w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Jednocześnie w zdaniu drugim tego przepisu zastrzeżono, że zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej przez którąkolwiek ze stron stosunku cywilnego po jego powstaniu nie wyłącza zastosowania przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Ponadto w § 2 art. 479¹ k.p.c. wskazano, że sprawami gospodarczymi podlegającymi rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym są również sprawy ze stosunku spółki oraz dotyczące roszczeń, o których mowa w art. 291–300 i art. 479–490 Kodeksu spółek handlowych, sprawy przeciwko przedsiębiorcom o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub naprawienie szkody z tym związanej oraz zakazanie lub ograniczenie działalności zagrażającej środowisku, sprawy należące do właściwości sądów na podstawie przepisów o ochronie konkurencji, Prawa energetycznego, Prawa telekomunikacyjnego, Prawa pocztowego oraz przepisów o transporcie kolejowym, a także sprawy przeciwko przedsiębiorcom o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone.

Powszechnie przyjmuje się, że zakresy wskazanych definicji pojęcia „sprawa gospodarcza” pozostają ze sobą w stosunku podrzędności i nadrzędności. W efekcie sprawy gospodarcze przynależące do kognicji sądów gospodarczych (sprawy gospodarcze *sensu largo*) są rozpoznawane w różnych postępowaniach sądowych: w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych (sprawy gospodarcze *sensu stricto*), w postępowaniu procesowym „zwykłym”, w postępowaniu nieprocesowym oraz w postępowaniu upadłościowym⁶¹.

W analizowanych sprawach problem zakresu przedmiotowego postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych ujawnił się w odniesieniu do dwóch kategorii spraw — w sprawach ze skargi o uchylenie

⁶¹ Zob. przykładowo: M. Manowska, *Postępowanie sądowe...*, s. 11 i n.; J. Broł, [w:] *Kodeks postępowania...*, pod red. K. Piaseckiego, t. II, s. 173 i n.; J. Gudowski, w: *Kodeks...*, t. 2, s. 465 i n.; wyrok SN z 30 stycznia 2008 r., III CSK 260/07, OSP 2009, nr 2 poz. 21.

wyroku sądu polubownego oraz w sprawach o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego (sprawy **nr 109, 114, 141**). Warto wskazać, że zagadnienie zastosowania przepisów odrębnych w sprawach gospodarczych, a tym samym reguł prekluzji procesowej, w odniesieniu do tych kategorii spraw było również przedmiotem rozstrzygnięć Sądu Najwyższego.

W wyroku z 30 stycznia 2008 r.⁶² SN uznał, że sprawa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, którym jest orzeczenie sądu gospodarczego, nie jest sprawą gospodarczą, a nawet gdyby ją za taką uznać, to nie podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Uzasadniając powyższy pogląd, SN odwołał się do istoty (natury) roszczenia dochodzonego na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Zdaniem Sądu istota tego powództwa, sprowadzająca się do twierdzenia powoda, że zobowiązanie będące podstawą tytułu egzekucyjnego wygasło albo nie może być egzekwowane, nie mieści się w szczególnym wzorcu procesowym przewidzianym w postępowaniu odrębnym, w szczególności pozostaje w pewnej dysharmonii z instytucjami występującymi w tym postępowaniu, zmierzającymi do zapewnienia sprawności postępowania i zdyscyplinowania stron procesu. Z tych względów w postępowaniu z powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego należy stosować ogólne przepisy dotyczące postępowania procesowego z pominięciem regulacji zawartych w dziale IVa. Wywód ten wydaje się nieprzekonujący, podobnie jak nieuzasadnione wydają się wątpliwości SN co do gospodarczego charakteru sprawy toczącej się między przedsiębiorcami o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, którym jest orzeczenie sądu gospodarczego. Warto wskazać, że w sprawie **nr 109** zarówno sąd pierwszej instancji, jak i rozpoznający apelację od wydanego wyroku sąd odwoławczy nie miały wątpliwości co do gospodarczego charakteru tej sprawy oraz konieczności stosowania przepisów odrębnych o postępowaniu w sprawach gospodarczych, w tym instytucji prekluzji procesowej. Należy jednak zauważyć, że odmienny pogląd, zgodny ze wskazanym powyżej stanowiskiem SN, został przyjęty w sprawie **nr 114**.

Również w odniesieniu do postępowania ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego SN uznał, że w postępowaniu tym nie znajdują zastosowania przepisy k.p.c. o postępowaniu w sprawach gospodarczych.

⁶²III CSK 260/07 — cytowany w przypisie 61.

SN w wyroku z 11 sierpnia 2005 r.⁶³ podkreślił odmiennność przedmiotu oraz funkcji obydwu tych postępowań. W postępowaniu o uchylenie wyroku sądu polubownego przedmiotem sprawy jest kontrola wyroku sądu polubownego w granicach zakreślonych imperatywnymi przepisami k.p.c. Nie można więc uznać, że przedmiot tego postępowania pozostaje w związku z prowadzoną przez którąkolwiek ze stron działalnością gospodarczą. Powyższy wyrok został przywołany w sprawie **nr 141**, w której sąd nie uwzględnił podniesionego przez pozwanego zarzutu sprekludowania wniosków dowodowych powoda, zgłoszonych już po wniesieniu skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego. W uzasadnieniu wydanego orzeczenia sąd wprost odwołał się do poglądu SN wypowiedzianego w wyroku z 11 sierpnia 2005 r.

Warto dodać, że pogląd ten został następnie potwierdzony w uchwale SN z 4 stycznia 2008 r.⁶⁴, w której Sąd ponownie podkreślił swoisty charakter postępowania zainicjowanego na skutek skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego. Odwołując się do poglądów doktryny, SN wskazał, że skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego ma charakter szczególny, łączy w sobie cechy nadzwyczajnego środka zaskarżenia oraz samodzielnego powództwa o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego. Z kolei postępowanie wszczęte na skutek wniesienia skargi jest określane mianem postępowania *sui generis* i jest zbliżone do postępowania kasacyjnego z uwagi na ścisłe wskazanie w ustawie podstaw uchylenia wyroku sądu polubownego. Tym samym bez znaczenia dla określenia charakteru tego postępowania i wyznaczenia przepisów znajdujących w nim zastosowanie na podstawie normy odsyłającej zawartej w art. 715 k.p.c.⁶⁵ pozostaje okoliczność, że dana sprawa w braku zapisu na sąd polubowny miałaby charakter sprawy gospodarczej i podlegałaby rozpoznaniu według przepisów odrębnych o postępowaniu w sprawach gospodarczych. W ocenie SN odesłanie do przepisów o postępowaniu w pierwszej instancji, zawarte w art. 715 k.p.c., oznacza odesłanie jedynie do przepisów regulujących zwykłe postępowanie procesowe z pominięciem postępowań odrębnych.

⁶³ V CK 86/05, LEX nr 371463.

⁶⁴ III CZP 113/07, LEX nr 333185.

⁶⁵ Sąd Najwyższy w tej sprawie analizował stan prawny istniejący przed wejściem w życie ustawy z 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 178, poz. 1478), która uchyliła dotychczasową regulację dotyczącą sądu polubownego i wprowadziła nowe przepisy w osobnej, piątej części Kodeksu. Wywody SN pozostają jednak aktualne również w obowiązującym stanie prawnym.

Kolejnym zagadnieniem, które wywołuje pewne kontrowersje w orzecznictwie sądów powszechnych, jest problem stosowania reguł prekluzyjnych w odniesieniu do dalszych twierdzeń i wniosków dowodowych powołanych w związku z rozszerzeniem powództwa w sprawie gospodarczej. Przykładowo w sprawie **nr 102** pozwany w apelacji do wyroku wydanego przez sąd pierwszej instancji kwestionował, z uwagi na prekluzję dowodową przewidzianą w art. 479¹² § 1 k.p.c., zarówno możliwość zgłaszania nowych twierdzeń i dowodów w przypadku rozszerzenia powództwa, jak i samą możliwość rozszerzenia powództwa w sprawie gospodarczej. Wywodził, że rygor prekluzji obejmuje również zgłaszanie nowych żądań niepodnoszonych w pozwie, a także twierdzeń i dowodów na ich poparcie. W tej sprawie zarówno sąd pierwszej instancji, jak i sąd odwoławczy argumentacji tej nie podzieliły.

Powyższe zagadnienie jest dość jednolicie ujmowane w orzecznictwie SN. W wyroku z 20 października 2005 r.⁶⁶ SN uznał, że rygory prekluzji dowodowej nie znajdują zastosowania w przypadku zmiany, a w szczególności rozszerzenia powództwa. Jak wywodził, w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych ustawodawca nie zdecydował się, tak jak uczynił to w postępowaniu nakazowym (art. 495 § 2 k.p.c.), na wprowadzenie ograniczenia możliwości zmiany powództwa. W efekcie zmiana taka jest dopuszczalna, zgodnie z ogólnymi regułami obowiązującymi w procesie (art. 193 k.p.c.). Powyższy wniosek implikuje możliwość powołania nowych faktów i dowodów na poparcie przekształconego powództwa. Gdyby bowiem przyjąć, argumentował SN, że zmiana powództwa jest dopuszczalna tylko w ramach faktów i dowodów uprzednio przytoczonych w pozwie, to faktyczna możliwość przedmiotowego przekształcenia powództwa byłaby bardzo ograniczona. Zostałaby w zasadzie wyeliminowana możliwość zmiany podstawy faktycznej, a także rozszerzenie żądania. Takie zawężenie zmiany powództwa, sprowadzone do możliwości ograniczenia żądania, nie znajduje uzasadnienia w obowiązujących przepisach k.p.c.

Stanowisko zajęte w wyroku z 20 października 2005 r. zostało potwierdzone w kolejnych orzeczeniach SN⁶⁷. Warto jednak wskazać, że przywołana na jego poparcie argumentacja pozostaje w pewnej sprzeczności z innymi wywodami SN zawartymi w uchwale z 4 czerwca 2004 r.⁶⁸,

⁶⁶ IV CK 298/05, LEX nr 186909.

⁶⁷ Zob. m.in. wyrok SN z 24 lutego 2006 r., II CSK 143/05, LEX nr 180201.

⁶⁸ III CZP 28/04, OSNC 2005, nr 4, poz. 63.

w której Sąd analizował możliwość stosowania reguł prekluzji w odniesieniu do twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych zgłoszonych w powództwie wzajemnym wniesionym w sprawie rozpoznawanej według przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych. W uchwale tej SN wskazał, że żaden przepis postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych nie ogranicza możliwości wniesienia powództwa wzajemnego. W tym zakresie należy więc stosować reguły ogólne określone w art. 204 § 1 k.p.c. Powództwo wzajemne w sprawach gospodarczych może być zatem wniesione zarówno w odpowiedzi na pozew, jak i oddzielnie, nie później jednak niż na pierwszej rozprawie albo w sprzeciwie od wyroku zaocznego. Również wniesienie odpowiedzi na pozew nie wyłącza wytoczenia powództwa wzajemnego. Stwierdzenie to nie doprowadziło jednak SN, odmiennie niż w przypadku rozważań dotyczących przedmiotowego przekształcenia powództwa, do konkluzji o uchyleniu stosowania reguł prekluzyjnych w odniesieniu do wniosków dowodowych i twierdzeń podniesionych w powództwie wzajemnym. Jak stwierdził SN, art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. odnosi się nie tylko do tego materiału procesowego, który pozwany przedstawia w celu obrony przed powództwem głównym, ale również do tego, który służy — wyłącznie lub pomocniczo — uzasadnieniu powództwa wzajemnego.

Należy zauważyć, że zagadnienie zakresu zastosowania rygorów prekluzyjnych w odniesieniu do twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych zgłoszonych w związku z przekształceniem powództwa stało się nieaktualne w związku z nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego dokonaną przywoływaną już ustawą z 16 listopada 2006 r. Wprowadzony na skutek tej nowelizacji art. 479⁴ § 2 k.p.c. wyłącza w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych możliwość dokonywania zarówno podmiotowych, jak i przedmiotowych przekształceń powództwa.

Zagadnieniem budzącym pewne wątpliwości w orzecznictwie sądów gospodarczych jest również rodzaj i charakter zarzutów objętych prekluzją procesową. W analizowanych sprawach pojawiał się pogląd, zgodnie z którym zarzuty oparte na prawie materialnym nie podlegają rygorom prekluzji. Tak przykładowo w sprawie **nr 108** sąd pierwszej instancji, przy ponownym rozpoznaniu sprawy na skutek uchylenia uprzednio wydanego wyroku, uznał, że prekluzja procesowa nie obejmuje zarzutu przedawnienia. Jak wskazał w uzasadnieniu, rygor prekluzji procesowej odnosi się tylko do faktów i dowodów składanych na ich potwierdzenie, skutki prekluzji nie dotyczą zaś argumentacji prawnej. Argumenty natury prawnej, zarzuty materialnoprawne strona mo-

że przytoczyć także po upływie terminu, o którym mowa w art. 495 § 3 k.p.c. Takim argumentem był w ocenie sądu zarzut przedawnienia. Sąd podkreślił ponadto, że w rozpoznawanej sprawie do uwzględnienia tego zarzutu nie było konieczne oparcie się na dowodach, które zostałyby zgłoszone po upływie terminów prekluzyjnych. Sąd powołał się przy tym na pogląd wyrażony w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 30 czerwca 2006 r.⁶⁹, w którym uznano, że zarzut nieważności umowy nie podlega rygorom prekluzji. W efekcie powództwo w tej sprawie z uwagi na zarzut przedawnienia zostało oddalone. Również apelacja strony powodowej została oddalona. Sąd odwoławczy podzielił w powyższym zakresie stanowisko sądu pierwszej instancji.

W analizowanych sprawach można spotkać również rozstrzygnięcia oparte na poglądzie przeciwnym, zgodnie z którym prekluzja procesowa obejmuje zarówno zarzuty procesowe, jak i materialnoprawne. I tak w sprawie **nr 100** sąd uznał, że zarzut przedawnienia podlega rygorom przewidzianym w art. 479¹⁸ § 3 k.p.c. Z tych względów nieskuteczne było podniesienie tego zarzutu przez pozwanego już po wniesieniu sprzeciwu od wydanego w tej sprawie wyroku zaocznego. Podobnie w sprawie **nr 134** sąd pominął jako spóźniony zarzut potrącenia zgłoszony przez stronę pozwaną.

Powyższe zagadnienie budzi kontrowersje również w doktrynie. Z jednej strony w piśmiennictwie reprezentowane jest stanowisko, takie jak zajęte przez sądy obu instancji w sprawie **nr 108**, zgodnie z którym rygor prekluzji przewidziany w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. dotyczy jedynie zarzutów o charakterze procesowym, nie obejmuje zaś zarzutów materialnoprawnych, będących jednocześnie oświadczeniami woli, takich jak zarzut przedawnienia czy potrącenia. Zgodnie z tym poglądem system prekluzji procesowej nie powinien nikogo ograniczać w korzystaniu z instytucji prawa materialnego ani w składaniu materialnoprawnych oświadczeń woli⁷⁰. Autorzy prezentujący pogląd przeciwny podkreślają natomiast przede wszystkim literalne brzmienie przepisów art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c., które nakładają na strony obowiązek podania wszystkich twierdzeń i zarzutów. W efekcie normy te obejmują

⁶⁹ I ACa 246/06, LEX nr 217203.

⁷⁰ M.A. Quoos, *Ograniczenia...* (cz. 1), „Palestra” 2006, nr 11–12, s. 34. Zob. również M. Pełczyński, *Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń...*, s. 336 oraz S. Dmowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2001, t. I, s. 944, który podobny pogląd, ograniczający prekluzję dowodową jedynie do zarzutów procesowych, wyraża na gruncie art. 207 § 3 k.p.c.

zarzuty odnoszące się zarówno do faktów, jak i prawa⁷¹. Należy podzielić drugie ze wskazanych stanowisk, uznając, że na gruncie art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. brak jest podstaw do różnicowania zarzutów podlegających prekluzji, w szczególności zaś wyłączenia z zakresu tych norm zarzutów materialnoprawnych. Trudno przy tym zgodzić się z zasadniczym argumentem wysuwanym przez zwolenników pierwszej ze wskazanych koncepcji, odwołującym się do służebnej względem prawa materialnego funkcji prawa procesowego, które nie powinno ograniczać stronom możliwości korzystania z uprawnień wynikających z prawa podmiotowego. Otóż właśnie istota instytucji prekluzji procesowej polega na ograniczeniu dyspozycyjności materialnej stron. Ustawodawca, uznając w tym zakresie pierwszeństwo zasady sprawności postępowania i koncentracji materiału dowodowego, ustanowił określone terminy, po których upływie strona nie może skutecznie powoływać się na przysługujące jej prawa podmiotowe, jak również podnosić zarzutów niweczających bądź zawieszających prawa podmiotowe drugiej strony. W efekcie wprowadzona w ten sposób zasada dyspozycyjności formalnej ogranicza zasadę dyspozycyjności materialnej⁷².

Należy ponadto podkreślić, że wbrew stanowisku zajętemu przez sąd rejonowy w przywołanej powyżej sprawie **nr 108** z poglądem opowiadającym się za objęciem prekluzją również zarzutów prawa materialnego nie pozostaje w sprzeczności utrwalone w orzecznictwie SN zapatrywanie, zgodnie z którym reguły prekluzji dowodowej nie dotyczą zarzutów odnoszących się do okoliczności, które sąd obowiązany jest brać pod uwagę w każdym stanie sprawy, jak np. zarzut nieważności postępowania czy zarzut upływu terminu prekluzyjnego⁷³. W tym przypadku bowiem zarzut tego typu stanowi raczej formę argumentacji czy twierdzenia prawnego przedkładanego sądowi przez stronę, aniżeli zarzut procesowy w klasycznym rozumieniu tego pojęcia. Zаразe jednak we wskazanych orzeczeniach SN konsekwentnie podkreśla, że możliwość dokonywania ustaleń w zakresie tego typu argumentacji ogranicza się jedynie do dowodów przedstawionych przez strony — z zachowaniem wymogów czasowych przewidzianych w art. 479¹² i art. 479¹⁴ k.p.c.

⁷¹ M. Manowska, *Postępowanie sądowe...*, s. 143; T. Szancilo, *Prekluzja...*, s. 13.

⁷² Tak również SN w wyroku z 19 sierpnia 2004 r., V CK 38/04, LEX nr 277325.

⁷³ Uchwała SN z 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 63; wyrok SN z 11 stycznia 2008 r., V CSK 283/06, LEX nr 381027.

IV. PODSUMOWANIE

— WNIOSKI *DE LEGE LATA* I *DE LEGE FERENDA*

Przeprowadzona analiza blisko 150 spraw rozpoznanych przez sądy gospodarcze w latach 2001–2003 oraz 2006–2007 skłania do raczej pozytywnych wniosków. Ogólnie należy uznać, że sądy powszechne prawidłowo realizują zasady szybkości postępowania i koncentracji materiału dowodowego, stanowiące podstawę i cel obowiązujących w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych reguł prekluzyjnych. Zwraca przy tym uwagę znacznie bardziej konsekwentne stosowanie regulacji tworzących instytucję prekluzji procesowej w sprawach rozpoznawanych w latach 2006–2007 w porównaniu ze sprawami z lat 2001–2003. Konsekwentne stosowanie reguł prekluzyjnych w sposób oczywisty przyspiesza i usprawnia rozpoznawanie spraw gospodarczych. Należy także zaakcentować ujawniającą się w badanych sprawach najistotniejszą w istocie funkcję modelu prekluzji procesowej — funkcję dyscyplinującą strony procesu. Jak trafnie podniesiono w literaturze, celem prekluzji nie jest przecież „karanie” strony spóźnionej niekorzystnym dla niej, a często i niesłusznym rozstrzygnięciem sporu, a zdyscyplinowanie stron w celu zapewnienia terminowego przedstawiania materiału dowodowego⁷⁴. Wynik przeprowadzonych badań potwierdza, że istniejący model prekluzji procesowej skutecznie w wielu wypadkach wymuszał na stronach procesowych zgłoszenie wszystkich wniosków dowodowych, twierdzeń i zarzutów w pierwszych pismach procesowych. Umożliwiało to sądom właściwe przygotowanie rozprawy głównej i zrealizowanie w pełni zasady koncentracji materiału dowodowego oraz dyrektywy szybkości postępowania zawartej w art. 6 k.p.c.

Należy zarazem podkreślić, że sądy dość umiejętnie korzystają z przyznanych im w ramach obowiązujących reguł prekluzyjnych uprawnień z zakresu dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej. Zarówno bowiem regulacje przewidziane w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., jak i analogiczne rozwiązania istniejące w postępowaniu nakazowym i uproszczonym (art. 495 § 3 i art. 505⁵ § 1 k.p.c.) wyraźnie dopuszczają możliwość późniejszego uwzględnienia zgłoszonych wniosków dowodowych, podniesionych zarzutów i twierdzeń, jeżeli sąd uzna, że strona

⁷⁴A. Jakubecki, *Glosa do wyroku SN z 22 lutego 2006 r.*, III CSK 341/05, OSP 2007, nr 4, s. 291. Zob. również K. Weitz, *Między systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji...*, s. 78.

nie mogła powołać ich wcześniej albo potrzeba ich powołania powstała później. W szczególności, jak wynika z przeprowadzonych badań, duże znaczenie ma w tym przypadku przesłanka powstania późniejszej potrzeby powołania nowych okoliczności i dowodów. Jej występowanie związane jest immanentnie z istotą procesu cywilnego jako zjawiskiem dynamicznym, opartym na aktywności stron uczestniczących w sporze sądowym. Wydaje się, że właśnie to zagadnienie stanowi najistotniejszy, a zarazem najtrudniejszy aspekt stosowania prekluzji dowodowej w praktyce sądowej.

Analiza spraw z lat 2006–2007 wyraźnie wykazuje, że kwestie procesowe związane ze stosowaniem reguł prekluzyjnych stanowią w istocie jedno z centralnych zagadnień każdego procesu gospodarczego. Niemal w każdej sprawie zgłoszenie przez stronę nowych twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych skutkuje podniesieniem przez stronę przeciwną zarzutu opartego na regułach prekluzji procesowej. Również w uzasadnieniach orzeczeń kończących postępowanie w sprawie, a niekiedy także w uzasadnieniach postanowień dowodowych wydawanych w toku postępowania, sądy gospodarcze dużo miejsca poświęcają zagadnieniom związanym z dopuszczeniem lub oddaleniem poszczególnych wniosków dowodowych. Zasada dyspozycyjności formalnej wydaje się w praktyce orzeczniczej sądów powszechnych wyraźnie dominować nad zasadą prawdy materialnej. Podkreślić przy tym należy, że w żadnej z analizowanych spraw z lat 2006–2007 sądy nie zdecydowały się na dopuszczenie z urzędu dowodu zaoferowanego przez stronę po upływie terminów prekluzyjnych. Nie badały również ewentualnego wpływu dowodu bądź zarzutu pominiętego w ramach prekluzji procesowej na treść wydanego ostatecznie w sprawie orzeczenia.

Powyższy obraz orzecznictwa sądów gospodarczych, wynikający z przeprowadzonych badań empirycznych, może w stosunkowo niedługim czasie ulec zasadniczym zmianom. Związane jest to z przedstawioną w rozdziale pierwszym ewolucją, jaka w ostatnich latach nastąpiła w orzecznictwie SN w zakresie wykładni przepisów dotyczących prekluzji procesowej. Wpływ poglądów SN na orzecznictwo sądów powszechnych, w tym zwłaszcza sądów instancji odwoławczej, jest nie do przecenienia. Dowodzi tego również przeprowadzona w tym opracowaniu analiza empiryczna. Wydaje się, że konsekwentne i stosunkowo restryktywne stosowanie przez sądy gospodarcze reguł prekluzyjnych w sprawach rozpoznawanych w latach 2006–2007 stanowi w dużej mierze pochodną judykatów SN z lat 2004–2005, w których akcentowano

przede wszystkim rygoryzm systemu prekluzji procesowej oraz jego zasadnicze znaczenie dla realizacji zasad sprawności postępowania i koncentracji materiału dowodowego, mających kluczowe znaczenie w sprawach gospodarczych. Zasadnicza teza oddająca ówczesne stanowisko SN została zawarta w uchwale z 17 lutego 2004 r.⁷⁵, w której wskazano, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych strona traci prawo powoływania wszystkich bez wyjątku spóźnionych twierdzeń, zarzutów i dowodów, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Odmienne spojrzenie na zagadnienia prekluzji procesowej, widoczne w nowszych judykatach SN, wydaje się zmierzać w kierunku przekształcenia ustawowego modelu prekluzji procesowej w system prekluzji ograniczonej, podporządkowanej zasadzie dyskrecjonalnej władzy sędziego. Instrumentem stanowiącym podstawę proponowanej modyfikacji jest instytucja dowodu z urzędu, przy czym przeprowadzenie przez sąd dowodów z własnej inicjatywy stanowi w świetle tej koncepcji już nie tylko instrument w pewnym sensie subsydiarny, nakierowany na ochronę interesu publicznego (inicjatywa dowodowa sądu pojawia się wówczas, gdy strony zmierzają do obejścia prawa albo zachodzi podejrzenie prowadzenia procesu fikcyjnego) bądź wyrównanie szans strony nieporadnej, gdy przemawiają za tym szczególne okoliczności⁷⁶, ale środek prowadzący wprost do realizacji zasady prawdy materialnej pojmowanej jako naczelna zasada procesu cywilnego. Tym samym znajduje on zastosowanie w każdym przypadku, gdy rygoryzm systemu prekluzyjnego zagraża prawidłowej realizacji norm prawa materialnego i wynikających z nich praw podmiotowych stron. Tak należy rozumieć stwierdzenia zawarte w szczególności w wyroku SN z 22 lutego 2006 r.⁷⁷, w którym podkreślono, że nie ma podstaw do ograniczenia zakresu działania sądu z urzędu jedynie do wypadków wyjątkowych. Przeciw tym ograniczeniom przemawia zarówno wykładnia językowa art. 232 k.p.c., jak i przesłanki ustrojowe oraz racje aksjologiczne. Władza sędziego, bliska w tym wypadku dyskrecjonalności, nie może być w drodze wykładni zawężana lub w inny sposób ograniczana. Ostatecznie bowiem sąd przy rozstrzygnięciu sprawy powinien nade wszystko baczyć, aby jego zanie-

⁷⁵ III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77.

⁷⁶ Tak norma z art. 232 zd. drugie k.c. była rozumiana przez długi czas w orzecznictwie. Zob. m.in. H. Pietrkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006, s. 27–28 i przytoczone tam orzeczenia SN.

⁷⁷ III CK 341/05, OSP 2006, nr 10, poz. 174.

chanie nie sprawiło, że najwyższe prawo stałoby się najwyższą krzywdą (*summum ius summa iniuria*)⁷⁸. Efektem takiego spojrzenia na zasadę dyskrecjonalności sędziowskiej i obowiązek dotarcia do prawdy materialnej jest pogląd, zgodnie z którym adresatem reguł prekluzji dowodowej są strony procesu, nie zaś sąd rozpoznający sprawę⁷⁹. Tym samym sprekludowany dla stron materiał dowodowy może być dopuszczony przez sąd z urzędu na podstawie art. 232 zd. drugie k.p.c.

Należy podkreślić, wbrew głosom krytycznym podnoszonym w doktrynie⁸⁰, że przyjęta przez SN koncepcja, aczkolwiek pozostająca w konflikcie z założeniami stworzonego przez ustawodawcę modelu postępowania gospodarczego, znajduje dość mocne uzasadnienie na gruncie obowiązującego prawa. W istocie nie jest możliwe *de lege lata* skuteczne wyłączenie z zakresu zastosowania art. 232 zd. drugie k.p.c. tych postępowań odrębnych, w których funkcjonuje model prekluzji dowodowej i tym samym pozbawienie sądu w tym obszarze własnej inicjatywy dowodowej. W szczególności nie przekonuje pogląd wskazujący, że normy prekluzyjne zawarte w art. 479¹² § 1 i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. mają charakter szczególny w stosunku do art. 232 k.p.c. i tym samym wyłączają w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych wynikające ze zdania drugiego art. 232 k.p.c. uprawnienie sądu do przeprowadzania dowodów z urzędu⁸¹. Nie stanowią również wystarczająco mocnego argumentu przeciwko prezentowanej koncepcji motywy funkcjonalne odwołujące się do celu i istoty postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, opartego na rygorystycznym przestrzeganiu zasady kontryktoryjności i rozporządzalności, a także akcentujące profesjonalizm stron tego postępowania i wynikające stąd obowiązki procesowe⁸². W efekcie pozostaje więc przyjąć pogląd SN, wspierany przez część doktryny, że ograniczenia w zakresie prekluzji materiału procesowego skierowane są wyłącznie do stron postępowania, sąd zaś w każdym stanie sprawy

⁷⁸ Wyrok SN z 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/06, OSP 2008, nr 1, poz. 8.

⁷⁹ Wyrok SN z 4 stycznia 2007 r. przywołany w przypisie 78. Warto jednak wskazać, że w tym samym wyroku zostało zawarte zastrzeżenie, że w sprawach, w których zastosowanie znajdują reguły prekluzji, podjęcie przez sąd inicjatywy dowodowej z urzędu powinno być uzasadnione szczególnymi okolicznościami.

⁸⁰ Zob. m.in. Ł. Kozłowski, *Glosa do wyroku SN z 22 lutego 2006 r.*, III CK 341/05, „Palestra” 2007, nr 9–10, s. 335–338; E. Marszałkowska-Krześ, *Glosa do wyroku SN z 4 stycznia 2007 r.*, V CSK 377/06, OSP 2008, nr 1, s. 49–51; A. Jakubecki, *Glosa...*, s. 292.

⁸¹ Ł. Kozłowski, *Glosa...*, s. 337.

⁸² Tak zwłaszcza E. Marszałkowska-Krześ w glosie przywołanej w przypisie 80.

z mocy art. 232 zd. drugie k.p.c. może dopuścić z urzędu zarówno dowód niewskazany przez strony, jak i dowód, którego strona powołać nie może z uwagi na powstałą prekluzję procesową⁸³.

Uznanie powyższego stanowiska SN, jako formalnie uzasadnionego na gruncie *legis latae*, nie oznacza zarazem jego pełnej aprobaty z punktu widzenia zasad procesowych konkurencyjnych w stosunku do zasady prawdy materialnej. Przedstawiona koncepcja w sposób oczywisty pozostaje w kolizji z istotą systemu prekluzji dowodowej. Nakazując sądowi pominięcie dowodów, zarzutów i twierdzeń zgłoszonych po upływie określonego terminu, ustawodawca wprost dopuścił sytuację, w której istotny dla rozstrzygnięcia sprawy materiał dowodowy może zostać pominięty jako spóźniony. Tym samym istota prekluzji procesowej wyraża się w prymacie zasad koncentracji materiału dowodowego oraz szybkości i sprawności postępowania nad zasadą prawdy materialnej. Obecne stanowisko SN wydaje się prowadzić do zakwestionowania tego podstawowego założenia.

Trafnie wskazuje się w literaturze przedmiotu, że podejście proponowane przez SN przekreśla praktyczne znaczenie prekluzji dowodowej⁸⁴. Zgodnie bowiem z tym stanowiskiem każdy spóźniony wniosek dowodowy stron powinien zostać rozważony przez sąd nie tylko na płaszczyźnie ewentualnych przyczyn usprawiedliwiających zaistniałe opóźnienie (art. 479¹² § 1 zd. pierwsze *in fine*, art. 479¹⁴ § 2 zd. pierwsze *in fine* k.p.c.), ale również — i przede wszystkim — w kontekście znaczenia wnioskowanego dowodu dla ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy. W przypadku uznania przez sąd, że dany dowód, niedopuszczalny w świetle obowiązujących reguł prekluzji, może mieć wpływ na treść wydanego rozstrzygnięcia, sąd w celu prawidłowej realizacji norm prawa materialnego i tym samym udzielenia należytej ochrony prawnej zobowiązany jest dowód taki dopuścić. Przy czym, jak wskazuje SN, aby nie narazić się w takim przypadku na zarzut naruszenia przepisów o prekluzji, sąd powinien zademonstrować stronom, że dopuszcza ten dowód z własnej inicjatywy. Abstrahując od pewnej sztuczności tego

⁸³ Zob. m.in. P. Ryłski, *Glosa do wyroku SN z 27 października 2005 r.*, III CZP 55/05, OSP 2006, nr 7–8, s. 407–408; K. Weitz, *System prekluzji a dopuszczenie dowodu przez sąd z urzędu*, „Palestra” 2008, nr 1–2, s. 253 i n.; J. Akińcza, *Dopuszczalność dowodzenia z urzędu w związku z wystąpieniem prekluzji dowodowej*. *Glosa do wyroku SN z 22 lutego 2006 r.*, III CK 341/05, „Glosa” 2007, nr 4, s. 32 i n.; E. Tomaszewska, *Dopuszczenie przez sąd dowodu z urzędu a prekluzja w postępowaniu gospodarczym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, nr 1, s. 108.

⁸⁴ A. Jakubecki, *Glosa...*, s. 291.

ostatniego konceptu, należy podkreślić, że dopuszczenie we wskazanej sytuacji dowodu z urzędu, przy założeniach przyjętych w koncepcji prezentowanej przez SN, staje się w istocie obowiązkiem sądu. Niewiele w tym zakresie zmienia dość często wysuwane przy tej okazji zastrzeżenie, że dopuszczenie dowodu z inicjatywy sądu stanowi jedynie uprawnienie, a nie obowiązek organu orzekającego, oraz że instytucja dowodu z urzędu powinna być stosowana z umiarem, jedynie w szczególnie uzasadnionych okolicznościach⁸⁵. Jeśli zatem koncepcja przedkładająca realizację zasady prawdy materialnej nad formalne reguły prekluzyjne zawiera dyrektywę nakazującą sądowi badanie spóźnionego materiału dowodowego z punktu widzenia jego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, oznacza to w praktyce konieczność dopuszczenia każdego dowodu, który sąd uzna w wyniku przeprowadzonego badania za istotny dla rozstrzygnięcia. Trudno bowiem oczekiwać, aby sędzia po stwierdzeniu, że dany środek dowodowy może mieć wpływ na treść wydanego rozstrzygnięcia, świadomie pominął go i tym samym dążył do wydania orzeczenia wadliwego, niezapewniającego należytej ochrony prawnej. Przy wskazanych założeniach kolizja między zasadą prawdy materialnej a formalnymi regułami zmierzającymi do przyspieszenia postępowania, w każdej sprawie będzie rozstrzygana przez sąd na rzecz poznania prawdy i wydania sprawiedliwego wyroku. Na tym polega bowiem istota wymiaru sprawiedliwości. Stąd coraz częściej pojawiający się w orzecnictwie pogląd, zgodnie z którym niedopuszczenie przez sąd dowodu z urzędu, mimo istniejących ku temu powodów, może stanowić skuteczny zarzut apelacyjny czy kasacyjny oparty na naruszeniu art. 227 i 232 k.p.c.⁸⁶. Odmienne wartościowanie na rzecz formalnych reguł procesowych może w rzeczywistości odbywać się jedynie na poziomie decyzji ustawowych wprowadzających określone mechanizmy prekluzyjne. Wówczas jednak musi być respektowana podstawowa w tym zakresie dyrektywa, zgodnie z którą spóźnione twierdzenia, zarzuty i dowody podlegają pominięciu i oddaleniu bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Zakwestionowanie tej zasadniczej reguły oznacza podważenie całej instytucji prekluzji procesowej. W praktyce więc formalnie nadal obowiązujące reguły prekluzji ustawowej znajdują obecnie zastosowanie jedynie w odniesieniu do tych dowodów spóźnionych,

⁸⁵ Zob. m.in. P. Ryłski, *Glosa...*, s. 406.

⁸⁶ Zob. m.in. przywołane powyżej wyroki SN z 15 grudnia 2005 r., V CK 400/05 oraz z 22 lutego 2006 r., III CK 341/05.

które są zarazem nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Należy jednak pamiętać, że na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego istnieją instrumenty pozwalające na osiągnięcie analogicznego skutku (art. 217 § 2 i art. 227 k.p.c.), bez konieczności sięgania po szczególne instrumenty prekluzyjne.

Powyższy stan rzeczy skłania do poszukiwania nowych rozwiązań legislacyjnych. Obowiązujące regulacje prekluzyjne zostały bowiem skutecznie zakwestionowane w orzecznictwie SN, a pośrednio również w przywołanym uprzednio wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26 lutego 2008 r.⁸⁷. Ponadto ich istotną wadą jest wynikająca z nich fragmentaryczność — istniejące środki skupienia materiału procesowego ograniczone w praktyce do trzech postępowań odrębnych (postępowanie w sprawach gospodarczych, postępowanie nakazowe i postępowanie uproszczone) nie obejmują ogółu spraw, które mogą być rozpoznawane w procesie⁸⁸. Należy również brać pod uwagę coraz dobitniej pojawiający się w doktrynie postulat redukcji liczby postępowań odrębnych, w tym całkowitej likwidacji postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, a tym samym ujednolicenie i uproszczenie reguł polskiego procesu cywilnego⁸⁹.

Wydaje się, że punktem wyjścia do dalszej dyskusji w tym zakresie może być propozycja zgłoszona już w przedłożeniach rządowych polegająca na modyfikacji art. 207 § 3 k.p.c.⁹⁰. Obecne rozwiązanie przewidziane w art. 207 § 3 k.p.c. w istotny sposób ogranicza władzę sędziowską, pozwalając na zastosowanie instrumentów wprost wymuszających skupienie materiału procesowego jedynie w przypadkach, gdy strona jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub radcę Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa). Ponadto obecne umiejscowienie tego przepisu w Kodeksie prowadzi do wątpliwości, czy zastosowanie normy zawartej w art. 207 § 3 k.p.c. nie zostało ograniczone przez ustawodawcę jedynie

⁸⁷ SK 89/06, OTK-A 2008, nr 1, poz. 7.

⁸⁸ K. Weitz, *Między systemem dyskrecyjnej władzy sędziego a systemem prekluzji...*, s. 94.

⁸⁹ Zob. m.in. T. Ereciński, *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego...*, pod red. H. Doleckiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 17 i n.; K. Weitz, *Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych?*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8, s. 28 i n.

⁹⁰ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1840 w V kadencji Sejmu oraz Druk Sejmowy nr 112 w VI kadencji Sejmu).

do czynności przygotowawczych sądu podejmowanych przed pierwszą rozprawą. Z tych względów w miejsce art. 207 § 3 k.p.c. proponuje się wprowadzenie art. 217¹ k.p.c. w następującym brzmieniu:

„Art. 217¹ § 1. Przewodniczący może zobowiązać strony do złożenia w wyznaczonym terminie pism procesowych, w których strony będą obowiązane do powołania wszystkich dalszych twierdzeń, zarzutów i dowodów pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania.

§ 2. Okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe niepowołane w pismach procesowych, o których mowa w § 1, mogą być powołane w dalszym toku postępowania jedynie wówczas, gdy strona wykaże, że ich powołanie w wyznaczonym terminie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później. W tym przypadku dalsze twierdzenia i dowody na ich poparcie powinny być powołane w terminie dwutygodniowym od dnia, w którym powołanie ich stało się możliwe lub powstała potrzeba ich powołania”.

Wskazane rozwiązanie rozszerza kompetencję sędziego wynikającą obecnie z art. 207 § 3 k.p.c. na wszystkie procesy cywilne, niezależnie od tego, czy w danej sprawie strona jest reprezentowana przez zawodowego pełnomocnika. Sąd w konkretnej sprawie, mając na uwadze dotychczasowy przebieg procesu, w tym wyniki przeprowadzonego postępowania dowodowego, uzyskałby w ten sposób prawo wyznaczenia stronom ostatecznego terminu do składania dalszych wniosków dowodowych, twierdzeń i zarzutów. Należy przy tym podkreślić, że tego typu instrument procesowy byłby znacznie bardziej elastyczny niż reguły prekluzyjne przewidziane obecnie w ustawie. Pozostawia on bowiem w gestii sędziego decyzję co do zastosowania tego instrumentu w konkretnej sprawie, jak również decyzję co do etapu procesu, na którym powinien znaleźć on zastosowanie, a w końcu oznaczenie terminu, w którym strony powinny wywiązać się z nałożonych na nie obowiązków. Wydaje się, że rozważne, a zwłaszcza uwzględniające okoliczności konkretnej sprawy stosowanie tego instrumentu procesowego w pełniejszy sposób umożliwiłoby znalezienie właściwej równowagi między należytą ochroną prawną stanowiącą podstawowy cel procesu cywilnego a rozsądnym czasem trwania tego procesu.

Wraz z wprowadzeniem wskazanego rozwiązania należy rozważyć konieczność utrzymania szczególnych przepisów dotyczących prekluzji

dowodowej, zawartych w poszczególnych postępowaniach odrębnych (art. 479¹² § 1, art. 479¹⁴ § 2, art. 495 § 3, art. 505⁵ k.p.c.). O ile uchylene norm prekluzyjnych w zakresie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych nie powinno budzić większych wątpliwości, o tyle szerszego namysłu wymaga potrzeba ich utrzymania w postępowaniu nakazowym i uproszczonym, z uwagi na szczególną specyfikę tych postępowań.

ANEKS

WYKAZ SPRAW BĘDĄCYCH PRZEDMIOTEM ANALIZY

Lata 2001–2003

Lp.	Rok wypływu sprawy do sądu	Sygnatura akt (ostatnia w I instancji)	Sąd
1.	2001	XV GC 182/04	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
2.	2001	V GC 1485/01	Sąd Rejonowy w Toruniu
3.	2001	V GC 664/01	Sąd Rejonowy w Toruniu
4.	2001	IX GC 1693/01	Sąd Okręgowy w Krakowie
5.	2003	IX GC 1270/03	Sąd Okręgowy w Krakowie
6.	2001	IX GC 738/01	Sąd Okręgowy w Krakowie
7.	2001	IX GC 687/01	Sąd Okręgowy w Krakowie
8.	2001	IX GC 1201/01	Sąd Okręgowy w Krakowie
9.	2001	XX GC 1781/01	Sąd Okręgowy w Warszawie
10.	2001	V GC 1471/01	Sąd Rejonowy w Toruniu
11.	2003	V GC 435/03	Sąd Rejonowy w Toruniu
12.	2003	V GC 165/03	Sąd Rejonowy w Toruniu
13.	2001	IV GC 457/02	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
14.	2003	IV GC 906/02	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
15.	2001	IV GC 7319/01	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
16.	2001	IV GC 2855/01	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
17.	2003	V GC 374/03	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
18.	2003	V GC 960/03	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
19.	2001	V GC 4603/01	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
20.	2001	V GC 4664/01	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
21.	2001	V GC 4602/01	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
22.	2003	XV GC 167/04	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
23.	2003	IV GC 1548/03	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
24.	2001	V GC 263/03	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
25.	2001	V GC 511/02	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
26.	2003	IV GC 121/04	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
27.	2001	XX GC 378/01	Sąd Okręgowy w Warszawie
28.	2001	XX GC 1744/01	Sąd Okręgowy w Warszawie
29.	2001	XV GC 226/01	Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Lp.	Rok wypływu sprawy do sądu	Sygnatura akt (ostatnia w I instancji)	Sąd
30.	2001	XIV GC 672/01	Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy
31.	2001	XIV GC 1495/01	Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy
32.	2003	XIV GC 2240/03	Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy
33.	2003	XIV GC 1381/03	Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy
34.	2003	XVI GC 1949/03	Sąd Okręgowy w Warszawie
35.	2003	XVI GC 1747/03	Sąd Okręgowy w Warszawie
36.	2003	IX GC 1128/03/B	Sąd Rejonowy w Gdańsku
37.	2003	IX GC 822/03/W	Sąd Rejonowy w Gdańsku
38.	2001	IX GC 1998/01	Sąd Rejonowy w Gdańsku
39.	2001	IX GC 235/01	Sąd Rejonowy w Gdańsku
40.	2001	IX GC 593/01	Sąd Rejonowy w Gdańsku
41.	2003	IX GC 884/03	Sąd Okręgowy w Poznaniu
42.	2003	IX GC 759/03	Sąd Okręgowy w Poznaniu
43.	2001	IX GC 864/01	Sąd Okręgowy w Poznaniu
44.	2001	IX GC 605/01	Sąd Okręgowy w Poznaniu
45.	2001	IX GC 658/01	Sąd Okręgowy w Poznaniu
46.	2002	X GC 1042/02	Sąd Okręgowy w Łodzi
47.	2001	X GC 778/04	Sąd Okręgowy w Łodzi
48.	2001	X GC 209/01	Sąd Okręgowy w Łodzi
49.	2002	X GC 679/02	Sąd Okręgowy w Łodzi
50.	2001	X GC 1294/01	Sąd Okręgowy w Łodzi
51.	2001	V GC 213/01	Sąd Rejonowy w Płocku
52.	2001	V GC 97/01	Sąd Rejonowy w Płocku
53.	2001	V GC 79/01	Sąd Rejonowy w Płocku
54.	2002	V GC 131/03	Sąd Rejonowy w Płocku
55.	2003	V GC 124/03	Sąd Rejonowy w Płocku
56.	2003	VIII GC 711/03	Sąd Rejonowy w Bydgoszczy
57.	2001	VIII GC 628/01	Sąd Rejonowy w Bydgoszczy
58.	2003	IX GC 350/03	Sąd Rejonowy w Bydgoszczy
59.	2001	IX GC 671/01	Sąd Rejonowy w Bydgoszczy
60.	2001	IX GC 246/01	Sąd Rejonowy w Bydgoszczy
61.	2002	IV GC 331/03	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia
62.	2003	IV GC 335/03	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia
63.	2001	IV GC 203/01	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia
64.	2001	IV GC 685/01	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia
65.	2001	IV GC 871/01	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia
66.	2001	X GC 1149/01	Sąd Okręgowy we Wrocławiu
67.	2003	X GC 1030/03	Sąd Okręgowy we Wrocławiu
68.	2003	X GC 1264/03	Sąd Okręgowy we Wrocławiu
69.	2003	VIII GC 302/03	Sąd Rejonowy w Białymstoku
70.	2003	VIII GC 219/03	Sąd Rejonowy w Białymstoku
71.	2001	VIII GC 960/01	Sąd Rejonowy w Białymstoku
72.	2001	VIII GC 552/01	Sąd Rejonowy w Białymstoku
73.	2001	VIII GC 515/01	Sąd Rejonowy w Białymstoku
74.	2003	VII GC 1175/03	Sąd Rejonowy w Gliwicach
75.	2003	VII GC 1439/03	Sąd Rejonowy w Gliwicach
76.	2001	VII GC 425/01	Sąd Rejonowy w Gliwicach

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Lp.	Rok wypływu sprawy do sądu	Sygnatura akt (ostatnia w I instancji)	Sąd
77.	2001	VII GC 793/01	Sąd Rejonowy w Gliwicach
78.	2001	VII GC 405/01	Sąd Rejonowy w Gliwicach
79.	2001	V GC 797/01	Sąd Rejonowy w Koszalinie
80.	2003	V GC 1209/03	Sąd Rejonowy w Koszalinie
81.	2003	V GC 1139/03	Sąd Rejonowy w Koszalinie
82.	2001	V GC 735/01	Sąd Rejonowy w Koszalinie
83.	2001	V GC 1202/01	Sąd Rejonowy w Koszalinie
84.	2003	IX GC 3467/03/512	Sąd Rejonowy w Katowicach
85.	2003	IX GC 1598/03/10	Sąd Rejonowy w Katowicach
86.	2001	IX GC 271/01/6	Sąd Rejonowy w Katowicach
87.	2001	IX GC 1846/01/3	Sąd Rejonowy w Katowicach
88.	2001	IX GC 1604/01/2	Sąd Rejonowy w Katowicach
89.	2001	XI GC 716/01	Sąd Rejonowy w Szczecinie
90.	2003	XI GC 987/03	Sąd Rejonowy w Szczecinie
91.	2001	XI GC 1799/01	Sąd Rejonowy w Szczecinie
92.	2001	XI GC 1096/01	Sąd Rejonowy w Szczecinie
93.	2003	VIII GC 67/04	Sąd Rejonowy w Szczecinie
94.	2002	VIII GC 1168/03	Sąd Rejonowy w Lublinie
95.	2001	VIII GC 2245/01	Sąd Rejonowy w Lublinie
96.	2003	VIII GC 998/03	Sąd Rejonowy w Lublinie
97.	2001	VIII GC 1122/01	Sąd Rejonowy w Lublinie
98.	2003	XIII GC 1187/03	Sąd Okręgowy w Katowicach
99.	2001	XIII GC 1219/01	Sąd Okręgowy w Katowicach

Lata 2006–2007

Lp.	Rok wypływu sprawy do sądu	Sygnatura akt (ostatnia w I instancji)	Sąd
100.	2006	X GC 193/06	Sąd Okręgowy w Łodzi
101.	2006	X GC 188/06	Sąd Okręgowy w Łodzi
102.	2006	X GC 184/06	Sąd Okręgowy w Łodzi
103.	2006	X GC 385/06	Sąd Okręgowy w Łodzi
104.	2007	X GC 137/07	Sąd Okręgowy w Łodzi
105.	2007*	X GC 280/07	Sąd Okręgowy w Łodzi
106.	2007*	X GC 368/07	Sąd Okręgowy w Łodzi
107.	2006	IV GC 19/07	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
108.	2006	IV GC 889/07	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
109.	2006	IV GC 645/06	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
110.	2006	IV GC 942/06	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
111.	2007*	V GC 368/07	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
112.	2006	V GC 574/06	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
113.	2006	V GC 33/06	Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej
114.	2006	XIII GC 73/06	Sąd Okręgowy w Katowicach
115.	2006	XIII GC 8/06	Sąd Okręgowy w Katowicach
116.	2007*	XIII GC 310/07	Sąd Okręgowy w Katowicach
117.	2007*	XIII GC 217/07	Sąd Okręgowy w Katowicach

*Sprawy, w których pozew wpłynął po 19 marca 2007 r.

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Lp.	Rok wypływu sprawy do sądu	Sygnatura akt (ostatnia w I instancji)	Sąd
118.	2007*	XIII GC 191/07	Sąd Okręgowy w Katowicach
119.	2007*	XIII GC 159/07	Sąd Okręgowy w Katowicach
120.	2007	XI GC 608/07	Sąd Rejonowy w Poznaniu
121.	2006	XI GC 1414/06	Sąd Rejonowy w Poznaniu
122.	2006	XI GC 1418/06	Sąd Rejonowy w Poznaniu
123.	2007	XI GC 595/07	Sąd Rejonowy w Poznaniu
124.	2007*	XI GC 1322/07	Sąd Rejonowy w Poznaniu
125.	2006	XI GC 1484/06	Sąd Rejonowy w Poznaniu
126.	2006	XI GC 1447/067	Sąd Rejonowy w Poznaniu
127.	2006	IV GC 8/07	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
128.	2006	IV GC 1157/06	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
129.	2006	IV GC 17/07	IX. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
130.	2006	IV GC 11/07	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
131.	2007	IV GC 74/07	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
132.	2007	IV GC 76/07	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
133.	2007	IV GC 83/07	Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie
134.	2007*	VI GC 937/07	Sąd Rejonowy w Gdyni
135.	2007*	VI GC 867/07	Sąd Rejonowy w Gdyni
136.	2007*	VI GC 852/07	Sąd Rejonowy w Gdyni
137.	2006	VI GC 600/06	Sąd Rejonowy w Gdyni
138.	2006	VI GC 1107/06	Sąd Rejonowy w Gdyni
139.	2006	VI GC 332/06	Sąd Rejonowy w Gdyni
140.	2006	VI GC 986/06	Sąd Rejonowy w Gdyni
141.	2007	XVI GC 107/07	Sąd Okręgowy w Warszawie
142.	2007	XX GC 157/07	Sąd Okręgowy w Warszawie
143.	2006	XVI GC 598/06	Sąd Okręgowy w Warszawie
144.	2006	XVI GC 996/06	Sąd Okręgowy w Warszawie
145.	2007	XX GC 69/07	Sąd Okręgowy w Warszawie
146.	2006	XXGC 27/07	Sąd Okręgowy w Warszawie
147.	2006	XXGC 256/06	Sąd Okręgowy w Warszawie

* Sprawy, w których pozew wpłynął po 19 marca 2007 r.